

Autoreferat

1. **Imię i nazwisko:** Łukasz Kwadrans

2. **Posiadane dyplomy, stopnie naukowe- z podanie nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:**

- 2007, stopień naukowy doktora nauk humanistycznych, dyscyplina: pedagogika, dyscyplina szczegółowa pedagogika porównawcza, pedagogika międzykulturowa. Uniwersytet Opolski, Wydział Historyczno-Pedagogiczny, Opole, 2007. Tytuł rozprawy doktorskiej: *Edukacja romska w Europie środkowej między oczekiwaniami a rzeczywistością. Studium porównawcze na przykładzie Czech, Polski i Słowacji* (promotor: prof. zw. dr hab. Zenon Jasiński; recenzenci: prof. zw. dr hab. Jerzy Nikitorowicz – Uniwersytet w Białymstoku, dr hab. Jadwiga Kosowska-Rataj prof. UO – Uniwersytet Opolski). Rada Wydziału nadała stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki 15.02.2007 roku.

- 2004, magisterium, kierunek *pedagogika*, specjalność *resocjalizacja*, Uniwersytet Opolski, Wydział Historyczno-Pedagogiczny, pięcioletnie, magisterskie studia dzienne. Praca magisterska *Florian Znaniński – socjolog wychowania. Pedagogiczne rozważania* (promotor: prof. dr hab. Jan Sarna).

- 2002, magisterium, kierunek *politologia i nauki społeczne*, specjalizacja *socjologiczna*, Uniwersytet Opolski, Wydział Historyczno-Pedagogiczny, pięcioletnie, magisterskie studia dzienne. Praca magisterska *Naród – narodowość – grupa etniczna. Próba portretu socjologicznego polskich Romów* (promotor: prof. zw. dr hab. Marek S. Szczepański).

Inne ukończone formy doskonalenia, studia:

- 2006-2007, studia podyplomowe dla kuratorów i służb penitencjarnych organizowane przez Instytut Europejski, Studium Prawa Europejskiego w Warszawie – *Polityka i praktyka postpenitencjarna na tle legislacji i doświadczeń Unii Europejskiej i krajów członkowskich*.

- 2002-2006, Uniwersytet Opolski, Wydział Historyczno-Pedagogiczny, Instytut Nauk Pedagogicznych, czteroletnie, dzienne studia doktoranckie.

- 2004-2005, studia podyplomowe: *Sytuacja Romów w Polsce – historia, prawo, kultura, stereotypy etniczne* prowadzone na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

- X 2013 – do chwili obecnej, adiunkt w Zakładzie Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie, Uniwersytet Śląski w Katowicach.
- X 2011-IX 2013, adiunkt w Wydziale Nauk Społecznych i Zdrowia Wałbrzyskiej Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości.
- II 2011-VI 2011, starszy wykładowca w Instytucie Humanistycznym Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu.
- II 2010-VI 2010, starszy wykładowca w Instytucie Humanistycznym Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu.
- X 2008-VI 2009, starszy wykładowca w Instytucie Humanistycznym i Instytucie Społeczno – Prawnym Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu.
- X 2007-VI 2008, wykładowca w Instytucie Pedagogiki Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu.

Poza jednostkami naukowymi:

- VIII 2016 – do chwili obecnej, jednoosobowa działalność gospodarcza Firma Edukacyjno-Doradcza.
- V 2008–VII 2016, delegat Okręgu Świdnickiego do Krajowej Rady Kuratorów II, III i IV kadencji. Sekretarz Komisji Współpracy i Rozwoju odpowiedzialnej m. in. za przygotowywanie ekspertyz, badań naukowych i kontakty ze środowiskiem eksperckim.
- VIII 2007-X 2013, kierowanie Ośrodkiem Kuratorskim nr 4 w Świebodzicach.
- I 2006-VII 2016, praca na stanowisku kuratora zawodowego (starszego kuratora zawodowego, kuratora specjalisty) w Sądzie Rejonowym w Świdnicy.
- IV 2005–XII 2005, aplikacja kuratorska w Sądzie Okręgowym w Świdnicy.

- przygotowanie i prowadzenie serii wykładów z socjologii i psychologii społecznej dla Towarzystwa Edukacji Bankowej w Poznaniu, filia w Wałbrzychu (IV 2005–VI 2005).
- IX 2004-X 2013, prowadzenie zajęć (jako wychowawca) w Ośrodku Kuratorskim nr 4 w Świebodzicach przy Sądzie Rejonowym w Świdnicy.
- XII 2002–IV 2005, praca na stanowisku młodszego kontrolera celnego w Izbie Celnej we Wrocławiu, miejsce pracy Urząd Celny w Wałbrzychu, Referat Kontroli Podmiotów Gospodarczych.
- I 2004–do chwili obecnej, stała współpraca z czasopismem romskim, kwartalnikiem społeczno – kulturalnym Dialog Pheniben.
- III 2003-VI 2003, przygotowanie i prowadzenie serii wykładów z wprowadzenia do teorii rozwoju społecznego, metodologii badań społecznych oraz podstaw treningu i ćwiczeń w zakresie umiejętności społecznych dla Towarzystwa Edukacji Bankowej w Poznaniu, filia w Wałbrzychu, (powtórzenie tych wykładów III 2004–VI 2004).
- X 2002–II 2003, przygotowanie i prowadzenie serii wykładów z wprowadzenia do socjologii, podstaw psychologii społecznej, psychologii i socjologii stereotypów społecznych, psychologii wpływu społecznego, dla Towarzystwa Edukacji Bankowej w Poznaniu, filia w Wałbrzychu, (powtórzenie tych wykładów X 2003– II 2004).

Praca naukowa

Obszary zainteresowań naukowych i tematyka prac badawczych w latach 2002-2006

Moja działalność naukowa, dydaktyczna i organizacyjna rozpoczęła się w Uniwersytecie Opolskim, na Wydziale Historyczno-Pedagogicznym – najpierw w Instytucie Nauk Społecznych, a następnie Instytucie Nauk Pedagogicznych. Ukończyłem z wynikiem bardzo dobrym jednolite studia magisterskie z politologii i nauk społecznych, specjalność socjologiczna (w latach 1997-2002), a później równolegle kontynuowałem jednolite studia magisterskie z pedagogiki, specjalność resocjalizacyjna (w latach 1999-2004).

W roku 2002 podjąłem studia doktoranckie na wyżej wspomnianym Wydziale, zacząłem też pracę w Służbie Celnej i w szkole niepublicznej TEB Edukacja. Kontynuując studia doktoranckie w latach 2002-2006 w Uniwersytecie Opolskim, na Wydziale Historyczno-Pedagogicznym, w Instytucie Nauk Pedagogicznych, pogłębiałem wiedzę z zakresu pedagogiki porównawczej i międzykulturowej, wykorzystywałem interdyscyplinarne przygotowanie po studiach

politologicznych. Podjąłem i ukończyłem w latach 2004-2005 dwusemestralne studia podyplomowe *Sytuacja Romów w Polsce – historia, prawo, kultura, stereotypy etniczne*, prowadzone na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie. Wzbogacałem również swoją wiedzę z zakresu pedagogiki resocjalizacyjnej. W latach 2006-2007 kontynuowałem dwusemestralne studia podyplomowe dla kuratorów i służb penitencjarnych organizowane przez Instytut Europejski, Studium Prawa Europejskiego w Warszawie – *Polityka i praktyka postpenitencjarna na tle legislacji i doświadczeń Unii Europejskiej i krajów członkowskich*.

W 2005 roku zostałem zatrudniony w Sądzie Rejonowym w Świdnicy, najpierw jako aplikant kuratorski, później kurator zawodowy, starszy kurator zawodowy, kurator specjalista. Następnie – w latach 2006-2013 – kierowałem Ośrodkiem Kuratorskim nr 4 w Świebodzicach, wcześniej przez kilka lat byłem wychowawcą.

Pogłębiając wspomniane wcześniej nurty zainteresowań naukowych, od 2002 roku nawiązałem współpracę z prof. zw. dr hab. Zenonem Jasińskim, Dyrektorem Instytutu Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Opolskiego. Zaowocowało to możliwością uczestniczenia w kolejnych latach w pracach Społecznego Zespołu Badań Kultury i Oświaty Pogranicza realizowanych pod kierunkiem Profesora Tadeusza Lewowickiego. Pod opieką naukową prof. zw. dr hab. Zenona Jasińskiego rozpocząłem badania, których podstawą było zdiagnozowanie i porównanie sytuacji edukacyjnej społeczności romskiej w trzech krajach – Republice Czeskiej, Polsce i Słowacji.

Zebranie obszernego materiału badawczego umożliwiły mi dwa wyjazdy zagraniczne. Pierwszy w ramach stypendium International Visegrad Fund. Kategoria: Intra – Visegrad Scholarship nr S-029-2005. Realizując ten staż naukowy przeprowadziłem w 2005 roku badania dotyczące edukacji Romów na Słowacji. Przy projekcie współpracowałem z Katedrą Romskiej Kultury Uniwersytetu Konstantyna Filozofa w Nitrze na Słowacji. Rok później otrzymałem stypendium International Visegrad Fund, kategoria: Intra Visegrad Scholarship nr S-004-2006. W ramach tego stażu naukowego w 2006 roku zrealizowałem badania dotyczące edukacji Romów w Republice Czeskiej przy współpracy Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu w Hradec Kralove.

Propozycje teoretyczne i wyniki badań znalazły rozwinięcie w przygotowanej przeze mnie pracy doktorskiej nt. *Edukacja romska w Europie środkowej między oczekiwaniami a rzeczywistością. Studium porównawcze na przykładzie Czech, Polski i Słowacji* (promotor: prof. zw. dr hab. Zenon Jasiński; recenzenci: prof. zw. dr hab. Jerzy Nikitorowicz – Uniwersytet w Białymstoku, dr hab. Jadwiga Kosowska-Rataj prof. UO – Uniwersytet Opolski). Rada Wydziału nadała mi stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki 15.02.2007 roku.

Ważnym obszarem moich zainteresowań naukowych w tym okresie stały się zatem zagadnienia edukacji wielo- i międzykulturowej, podejmowane w zespołowych, interdyscyplinarnych badaniach naukowych prowadzonych pod kierunkiem naukowym prof. zw. dr hab. Tadeusza Lewowickiego. W badaniach tych uczestniczyli i nadal uczestniczą – obok pracowników mojego obecnego Zakładu – również członkowie innych ośrodków akademickich (m.in. z Białegostoku, Bydgoszczy, Gdańska, Lublina, Opola, Poznania, Torunia, Warszawy, Wrocławia, Zielonej Góry), skupieni w latach 1994-2004 w Społecznym Zespole Badań Kultury i Oświaty Pogranicza, a aktualnie w Zespole Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej przy KNP PAN, którego jestem sekretarzem od 2016 roku.

Od 2005 roku współpracowałem z Katedrą Romskiej Kultury (aktualnie Instytut Studiów Romskich) Uniwersytetu Konstantyna Filozofa w Nitrze na Słowacji. Kontaktowałem się i współpracowałem z Narodowym Instytutem Edukacji w Bratysławie *ŠPÚ – Štátny pedagogický ústav*; Wydziałem Pedagogicznym Uniwersytetu w Hradec Kralove; czeską organizacją Hnutí R, Uniwersytetem w Czeskich Budziejowicach, Uniwersytetem Konstantyna Filozofa w Nitrze, International Visegrad Fund, Instytutem Polskim w Bratysławie.

Współrealizowałem projekt prowadzony przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Socjologii, pt. *Ludyczny wymiar kultury*. W ramach grantu kierowanego przez dr hab. Hannę Mamzer, prof. UAM w roczniku *Człowiek i Społeczeństwo* (2004) ukazał się tekst pt. *Cygański karnawał widziany oczami Roma i gadzia. Socjologiczne rozważania na temat romskiej ludyczności*.

Mój dorobek naukowy w latach 2002-2006 obejmował łącznie 25 artykułów w czasopismach i recenzowanych pracach zbiorowych pod redakcją. Łączna liczba punktów za publikacje, zgodnie z oceną parametryczną MNiSW, wynosiła 47. Byłem uczestnikiem 10 ogólnopolskich i międzynarodowych konferencji naukowych w Polsce i za granicą. Odbyłem 2 semestralne staże naukowe w ramach stypendiów International Visegrad Fund, w Republice Czeskiej i na Słowacji.

Kierunki badawcze i osiągnięcia naukowe w latach 2007-2017

A. Osiągnięcia naukowe

Moje najważniejsze osiągnięcie naukowe po uzyskaniu stopnia doktora wpisuje się w rozwijaną szczególnie intensywnie od końca lat 80. ubiegłego wieku w naszym kraju dyscyplinę pedagogiczną, jaką jest pedagogika międzykulturowa. Podobnie jest z drugim wskazywanym osiągnięciem, a trzecia

z aktywności naukowych przedstawianych do oceny sytuuje się w obszarze pedagogiki resocjalizacyjnej.

Osiągnięcia te charakteryzują trzy obszary prowadzonych przeze mnie badań i analiz:

- **pierwszy, wiodący** dotyczy problematyki tożsamości i kultury Romów, ich udziału w edukacji i szczególnej aktywności społeczno-zawodowej członków tej grupy etnicznej. Uzasadniam w nim potrzebę konstruowania programów, projektów, polityk lokalnych wobec Romów. Natomiast dokonując ewaluacji tych ostatnich, odnoszę się również do specyfiki społeczności romskich z krajów, w których prowadziłem badania, wskazując na elementy tożsamości, kulturę, edukację i współuczestnictwo, a właściwie jego poziom w kontekście wciąż niedokonanej, jak się wydaje, integracji ze społeczeństwami kulturowo dominującymi większości. Można zatem wskazać trzy szczegółowe obszary tematyczne cyklu przedstawianego do oceny: 1) to opracowania teoretyczne dotyczące poczucia tożsamości, zachowań tożsamościowych, romskiej kultury; 2) teoretyczne i metodologiczne propozycje opierające się na konkretnych projektach badawczych dotyczących edukacji Romów; 3) problematykę przyjmowanych strategii adaptacyjnych, integracji, współuczestnictwa w ramach społeczeństw kulturowo dominującej większości.
- **drugi** eksponuje kulturowe i poznawcze konteksty postrzegania Innych/Inności, szczególnie pracę z osobami odmiennymi kulturowo, zagadnienia wielo- i międzykulturowości, mniejszości narodowych i etnicznych, tożsamości, edukacji międzykulturowej, kultury mniejszości.
- **trzeci** wpisuje się w nurt badań charakteryzujących probację, mediację, kuratelę sądową, postępowanie w sprawach nieletnich, również w ujęciu porównawczym. Badania dotyczące osób niedostosowanych społecznie i zagrożonych wykluczeniem, a przede wszystkim funkcjonowania ośrodków kuratorskich i kurateli sądowej w Polsce oraz mediacji i probacji w innych krajach Grupy Wyszehradzkiej.

W szczegółowym opisie wskazanych obszarów przyjmuję porządek wyznaczony problematyką badawczą. Jak sądzę, pozwoli to w sposób uporządkowany zaprezentować główne nurty moich zainteresowań naukowych (prac teoretycznych oraz realizowanych projektów badawczych). Pomijam tym samym bardzo szczegółowe odwołania do konkretnych publikacji czy wygłoszonych w trakcie zagranicznych i krajowych konferencji naukowych referatów, komunikatów z badań oraz udziału w dyskusjach (ich pełny spis prezentuję w załączniku nr 4 do wniosku), przytaczając jedynie te, które są w moim przekonaniu najważniejsze.

Od prawie 20 lat zajmuję się problematyką mniejszości narodowych i etnicznych ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji społeczności Cyganów/Romów w Polsce oraz innych krajach Europy Środkowej, najbardziej jednak państw Grupy Wyszehradzkiej. Zainteresowania badawcze rozwijałem podczas przygotowywania badań w ramach przewodniczenia w Kole Naukowym Socjologów, napisania pracy magisterskiej, później doktorskiej. Natomiast ze względu na moje zaangażowanie społeczne i aktywność w sferze trzeciego sektora, organizacji pozarządowych i realizowanych programów na rzecz społeczności romskiej nie mogłem zrezygnować z dalszych poszukiwań naukowych po uzyskaniu stopnia doktora. Stąd zapewne również decyzja o przedstawieniu jako dorobku cyklu wydawnictw o różnym charakterze, ale składających się na przemyślany i świadczący o ciągłym rozwoju warsztatu badawczego i publikacyjnego habilitanta. Cykl publikacji, który składa się na rozprawę habilitacyjną sytuuje się w obszarze pedagogicznych, ale i nie pozbawionych interdyscyplinarnego podejścia badań terenowych, nierzadko uczestniczących badań w działaniu o charakterze wyraźnie niepozytywistycznym¹. Zapewne związane jest to zarówno z moim przygotowaniem naukowym, ale i wspomnianą aktywnością społeczną. Przedmiotem tych poszukiwań uczyniłem próbę dokonania konceptualizacji i opisu zaangażowania na rzecz społeczności romskiej, a także (co nader ważne) aktywności samych Romów, w kontekście ich uczestnictwa w działaniach dla i z własnym środowiskiem. Dlatego pragnę przekonać odbiorcę do częściej ostatnio podejmowanych badań terenowych w działaniu uzasadnionych dodatkowo uczestnictwem. Nie bez znaczenia jest również ich emancypacyjny charakter. Badania terenowe są bowiem szczególnie odpowiednie do poznania tych postaw, zachowań i zjawisk społecznych, które stają się zrozumiałe dopiero w ich środowisku naturalnym, w przeciwieństwie do eksperymentu czy sondażu w nieco sztucznych warunkach ich organizacji. Badania terenowe są po prostu prowadzone w miejscu i nierzadko czasie, gdzie toczą się wydarzenia, które mogą być obserwowalne. Na potrzebę tego typu poszukiwań badawczych wskazują moje teksty publikowane w czasopismach naukowych i te o charakterze popularyzatorskim, recenzje, sprawozdania z konferencji, rozdziały w pracach

¹ Na polskim gruncie mamy w ostatnim czasie dostęp również do publikacji pedagogów podejmujących z powodzeniem uczestniczące badania w działaniu, a nawet z pracami awansowymi (<http://www.ck.gov.pl/promotion/id/16478/type/1.html>; 12.03.2018) na ten temat, m.in. H. Cervinkova, *Badania w działaniu i zaangażowana antropologia edukacyjna*. „Teraźniejszość-Człowiek-Edukacja”, 2012, vol. 57, nr 1, s. 7-17; B. D. Gołębniak, H. Cervinkova (red.): *Badania w działaniu: Pedagogika i antropologia zaangażowane*. Wrocław 2010, Wydawnictwo Naukowe DSW; B. D. Gołębniak, H. Cervinkova (red): *Edukacyjne badania w działaniu*. Warszawa 2013, Wydawnictwo Naukowe Scholar. Prac zagranicznych autorów jest dostępnych jeszcze więcej, m.in.: N. Khanlou, *Participatory action research: considerations for ethical review*. “Social Science & Medicine” 2005, Vol. 60 (10), pp. 2333-40; K. Oden, B. Hernandez, M. Hidalgo, *Payoffs of participatory action research: racial and ethnic minorities with disabilities reflect on their research experiences*. “Routledge Community Development” 2010, Vol. 41 (1), pp. 21-31; R. Cornwall, *What is participatory research*. “Social Science & Medicine” 1996, Vol. 41 (12), pp. 1667-76; A. Levanon, *Ethnic social capital: Individual and group level sources and their economic consequences*. “Social Science Research” 2011, Vol. 40, No. 1, pp. 77-86; M. Sullivan, *Participatory action research in practice: a case study in addressing domestic violence in nine cultural communities*. “Journal of Interpersonal Violence” 2005, Vol. 20 (8), pp. 977-995.

zbiorowych, uporządkowane w spójną całość monografie podoktorskie wydane w języku polskim oraz angielskim, i te o charakterze encyklopedycznym, jak również autorska seria wydawnictw będących pracami zbiorowymi w języku angielskim i przy zaangażowaniu reprezentantów środowisk naukowych z różnych krajów, po poradnik metodyczny dla nauczycieli pracujących z uczniami i dziećmi romskimi, ale przecież także w ogóle odmiennymi kulturowo (szerzej wskazuję na osiągnięcia uzupełniające czy też zbieżne tematycznie ze wskazanym cyklem habilitacyjnym w Załączniku nr 4, s. 7-14).

Zaproponowałem jako tytuł osiągnięcia naukowego konstrukcję osadzoną w przyjętym podejściu teoretycznym: *Zachowania tożsamościowe – strategie adaptacyjne – edukacja. Problemy i perspektywy integracji społeczności romskiej*, bowiem poprzez wskazanie na specyfikę tożsamości i kultury Romów odnoszę się w tekstach do ich udziału w edukacji i szczególnej aktywności społeczno-zawodowej członków tej grupy etnicznej. Wskazuję na potrzebę konstruowania programów, projektów, polityk lokalnych wobec Romów. Natomiast dokonując ewaluacji tych ostatnich również odnoszę się do specyfiki społeczności romskich z krajów, w których prowadziłem badania, wskazując na elementy tożsamości, kulturę, edukację i współuczestnictwo, a właściwie jego poziom w kontekście wciąż niedokonanej, jak się wydaje, integracji ze społeczeństwami kulturowo dominujących większości. Można zatem wskazać na 3 szczegółowe obszary tematyczne wiodącego cyklu przedstawianego do oceny. Pierwszy – to opracowania teoretyczne dotyczące poczucia tożsamości, zachowań tożsamościowych, romskiej kultury. W drugim przedstawiam teoretyczne i metodologiczne propozycje opierające się na konkretnych projektach badawczych dotyczących edukacji Romów, a w trzecim podejmuję problematykę przyjmowanych strategii adaptacyjnych, integracji, współuczestnictwa w ramach „społeczeństw większości”.

Podjęte badania własne zostały przeprowadzone m.in. w ramach grantów, projektów z programów International Visegrad Fund, Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Europejskiego Funduszu Społecznego, InterReg, zleczanych przez administrację samorządową i rządową analiz i opracowań eksperckich, a także dzięki stażom naukowym odbytym m.in. w Australii, Portugalii, Republice Czeskiej, Słowacji, Słowenii, Ukrainie w ramach umów bilateralnych, grantu z 7 Programu Ramowego Komisji Europejskiej i środków na badania statutowe (szczegółowy wykaz w załączniku nr 4, s. 40-41). Efektem prowadzonych badań jest cykl publikacji (załącznik nr 4, s. 1-14). Przewodniczę radzie wydawniczej Wydawnictwa Fundacji Integracji Społecznej PROM we Wrocławiu, a także jestem członkiem rady redakcyjnej Romani Series, Lincom Academic Publisher. Dzięki tej współpracy realizuję w międzynarodowym konsorcjum prace naukowo-badawcze dotyczące sytuacji Romów w krajach Europy Środkowej, których efektem jest wskazana poniżej seria wydawnicza.

Główny nurt badań i studiów, to:

Zachowania tożsamościowe – strategie adaptacyjne – edukacja.

Problemy i perspektywy integracji społeczności romskiej

W polskiej pedagogice nie podejmowano dotąd zbyt wielu badań nad funkcjonowaniem społecznym, kulturowym i edukacyjnym dzieci i dorosłych z romskiej mniejszości etnicznej w warunkach zróżnicowania kulturowego Europy. Dotychczasowy stan wiedzy w tym zakresie, prezentowany głównie na gruncie etnologii, historii czy socjologii, mieści się w obszarze zainteresowania pedagogiki międzykulturowej i pedagogiki porównawczej.

Efektom prowadzonych badań w obszarze: *Zachowania tożsamościowe – strategie adaptacyjne – edukacja. Problemy i perspektywy integracji społeczności romskiej*, jest prezentujący je cykl publikacji:

- *(Sinti, Kale, Manus, Lovari, Kelderash...)* - *Gypsies - Romani. From ethnic identity to national or multidimensional identity?* In: H. Kyuchukov, T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur (eds.): *Intercultural education: concepts, practice, problems*. Munich 2015, Lincom Academic Publishers, pp. 71-83. ISBN 978-3-89586-646-3 (załącznik A1²).
- *Roma Identity, Integration and Education. Comparative research*. „Culture and Education” 2017, No. 4 (118), pp. 60-73. ISSN 1230-266X, DOI: 10.15804/kie.2017.04.05 (załącznik A2).
- *Roma Culture in Slovakia – Pedagogical and Social Reflection Research Report*. „Studia Edukacyjne” 2015, nr 35, Poznań, Wydział Studiów Edukacyjnych UAM, pp. 405-427 (współautor z M. Kozubik, L. Michelcikova). ISBN 978-83-232-2904-9. ISSN 1233-6688, DOI: 10.14746/Se.2015.35.22 (załącznik A3).
- *O potrzebie integracji społecznej Romów na przykładzie części edukacyjnej projektowanego programu lokalnego*. „Ruch Pedagogiczny” 2016, nr 1, s. 119-131. ISSN 0483-4992 (załącznik A4).
- *Analiza sytuacji społeczności Romów we Wrocławiu. Rzeczywistość i propozycje dobrych rozwiązań*. „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2017, nr 3, s. 88-101 (współautor z J. Matkowska). ISSN 0137-6136 (załącznik A5).
- *Edukacja jako priorytet w programach rządowych na rzecz społeczności romskiej*. „Studia Romologica” 2009, nr 2, s. 13-28. ISSN 1689-4758 (załącznik A6).

² A1 – A28: Kserokopie artykułów i rozdziałów w pracach zbiorowych zamieszczone w segregatorze oraz w wersji elektronicznej na nośniku jako kolejne załączniki.

- *Propozycje projektowania zmian w stereotypowym postrzeganiu Romów w Polsce XXI wieku na przykładzie działalności Fundacji Integracji Społecznej PROM, „Parecja”* 2015, nr 2 (4), s. 49-65. ISSN 2353/7914, DOI: 10.15290/parecja.2015.04.04 (załącznik A7).
- *Metodyka badań zachowań społeczności romskiej na rynku pracy*. W: M. Zawicki, A. Paszko (red.): *Polityka wspierania romskiej mniejszości etnicznej na rynku pracy*. Kraków 2010, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej, Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, s. 81-96 (współautor z S. Maroń). ISBN 978-83-89410-81-8 (załącznik A8).
- *Poziom kapitału społeczno-zawodowego Romów w Polsce*. W: M. Zawicki, A. Paszko (red.): *Polityka wspierania romskiej mniejszości etnicznej na rynku pracy*. Kraków 2010, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej, Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, s. 97-113 (współautor z S. Maroń). ISBN 978-83-89410-81-8 (załącznik A9).
- **seria wydawnicza:** (załączniki K1³-K5)

J. Balvin, Ł. Kwadrans, (ed.): *Situation of Roma Minority in Czech, Poland and Slovakia*. Wrocław 2009, Fundacja Integracji Społecznej PROM, pp. 182, ISBN 978-83-928354-1-7.

J. Balvin, Ł. Kwadrans, (ed.): *Situation of Roma Minority in Czech, Hungary, Poland and Slovakia*. Wrocław 2010, Fundacja Integracji Społecznej PROM, pp. 542, ISBN 978-83-928354-6-2.

J. Balvin, M. Kowalczyk, Ł. Kwadrans, (ed.): *Situation of Roma Minority in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia*. Vol. 2. Wrocław 2011, Fundacja Integracji Społecznej PROM, pp. 419, ISBN 978-83-62969-01-2.

J. Balvin, Ł. Kwadrans, H. Kyuchukov, (eds.): *Roma in Visegrad Countries: History, Culture, Social Integration, Social Work and Education*. Wrocław 2013, Fundacja Integracji Społecznej PROM, pp. 500, ISBN 978-83-62969-13-5.

H. Kyuchukov, L. Kwadrans, L. Fizik (eds.): *Romani Studies: Contemporary Trends*. Munich 2015, Lincom Academic Publishers, pp. 283, ISBN 978-3-86288-655-5.

Wskazany cykl publikacji koresponduje z kilkudziesięcioma publikacjami oraz pozostałymi osiągnięciami wskazanymi w Załączniku nr 4, w tym również tymi o charakterze popularnonaukowym, a także recenzjami, sprawozdaniem, komunikatami, które nie podlegają ocenie w procedurze awansowej i parametrycznej (załącznik nr 4, s. 7-14).

c) omówienie celu naukowego ww. prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

³ K1 – K11: Monografie i prace zbiorowe zamieszczone w osobnej teczce oraz w wersji elektronicznej na nośniku jako kolejne załączniki.

Konteksty, cele poznawcze i naukowe badania

W odniesieniu do funkcjonujących stereotypów na temat aktywności ekonomicznej Romów, ich społecznej partycypacji, edukacji dzieci i młodzieży romskiej, w atmosferze niezrozumienia dla swoistej inności zasadnym wydaje się dążenie do skonstruowania badań nad specyfiką tej odmienności kulturowej. Owa *Inność* zawiera się w różnym postrzeganiu prawa formalnego, podejściu do edukacji dzieci, aktywności społeczno-zawodowej Romów i wciąż niedokonanej integracji ze społecznością dominującą kulturowo w kraju ich zamieszkania. Podjąłem próbę przygotowania się do takiego wysiłku badawczego, stawiając na samym początku pytanie o potrzebę i sens takich poszukiwań⁴. Ze względu na specyfikę przedmiotu badań, jak również poprzez podejmowanie prób zacierania granic pomiędzy podmiotem i przedmiotem owych badań, można wskazać na szczególny rodzaj motywacji do ich podejmowania. Z jednej strony – jest to niemały wysiłek oraz wyzwanie naukowe, a z drugiej – zwykła ciekawość, pobudki natury poznawczej. Zatem wskazywałbym na wielokontekstową motywację do prowadzonych przeze mnie badań: motywację poznawczą, wątek środowiskowy i polityczno-społeczny.

Interdyscyplinarne ujęcie problemu łączy w sobie podejścia socjologiczne, politologiczne, a przede wszystkim pedagogiczne. W zainteresowaniu trzech wspomnianych wyżej dyscyplin nauki pozostają istotne pojęcia tożsamości, norm i wzorów zachowania, (nie)przystosowania społecznego, kultury, edukacji, integracji, współuczestnictwa. Celem było również wskazanie różnic w pojmowaniu prawa, a raczej definiowania integracji, uczestnictwa częściej niż współuczestnictwa, stosunku do edukacji, aktywności społeczno-zawodowej przez odmienne kulturowo grupy na przykładzie Romów. Podjęta została próba wskazania alternatywnych form przystosowania społecznego Romów. Wybór problematyki warunkowała miała między innymi wciąż trudna sytuacja społeczna, prawna oraz ciągle niedokonana integracja Romów w Europie i nieustające pytania o potrzebę zmiany. Cele naukowe pracy to uzupełnienie podejmowanych wcześniej przeze mnie studiów problematyki edukacji romskiej, a także rozwijanie ich o pozostałe, wskazane wyżej wątki. Podkreślam, że poza pracami etnograficznymi, socjologicznymi czy politologicznymi, wciąż niewiele jest opracowań pedagogów na temat romskiej mniejszości etnicznej, jej partycypacji społecznej. Celami naukowymi realizowanymi poprzez wskazany cykl publikacji (uzupełniony o pozostałe osiągnięcia wskazane w załączniku nr 4,

⁴ Projektowane badania nie dotyczyły jedynie konfliktu z prawem karnym i w swych założeniach miały cel inny niż znane większości cyganologów w Polsce opracowanie Alberta Pawłowskiego, *Cyganie. Studia nad przestępczością*. Zielona Góra 1973. Przyjęta przez autora procedura badawcza to uczestniczące badania interwencyjne. Umożliwiają one przekształcanie rzeczywistości społecznej i stosowanie w praktyce wyników badań. Zastosowano podejście jakościowo-ilościowe, wykorzystując obserwację uczestniczącą, analizę dokumentów zastanych (wyników badań, publikacji, aktów prawnych, programów, projektów), wywiady z przedstawicielami społeczności romskiej, a także różnego rodzaju opracowania, sprawozdania eksperckie. Zob. m.in. Ł. Kwadrans, *Prawo jako zewnętrzny i wewnętrzny czynnik warunkujący zachowanie w społeczności romskiej – potrzeba podjęcia badań*. „Studia Romologica” 2013, nr 6, ISSN 1689-4758, s. 127-133.

s. 7-42) są zatem opis, diagnoza, analiza i interpretacja sytuacji Romów w kontekście ich integracji w wielu obszarach, krytyczna prezentacja realizowanych działań skierowanych do tej grupy ze strony instytucji międzynarodowych, państwowych, samorządowych, a także organizacji pozarządowych (ich celów i sposobów).

Przebieg badań

Badania objęły przedstawicieli grup Romów w krajach wyszehradzkich i Słowenii. Do badań wykorzystywano kwestionariusze wywiadu (bowiem część respondentów nie posiadała umiejętności czytania i pisanie), a także wzbogacono materiał o wypowiedzi liderów romskich. Przede wszystkim jednak dokonana została analiza dokumentów, prac naukowych, dokumentów oficjalnych w postaci programów, projektów, polityk lokalnych. Najbardziej efektywne okazały się badania w działaniu, poprzez uczestnictwo w wielu projektach skierowanych do społeczności romskiej we wszystkich krajach wyszehradzkich (wykaz projektów, koordynowanych bądź wykonywanych przeze mnie w załączniku nr 4, s. 15-18, 38). Celem była identyfikacja stosunku do procesów integracji (asymilacji). Wnioski uzyskane w wyniku przeprowadzonych dotąd poszukiwań stanowiły podstawę sformułowania głównego problemu badawczego, który wyrażał się w pytaniu: czy i w jakim zakresie problemy integracyjne Romów mogą wynikać z odmienności kulturowej zawierającej się w elementach tożsamości, kulturze, sposobach adaptacji do funkcjonowania w społeczeństwie dominującej kulturowo większości?

Cele teoretyczne skoncentrowane były – jak wcześniej wspomniałem – na uporządkowaniu i zgromadzeniu wiedzy na temat: charakterystyki sytuacji Romów, ich kultury, tożsamości etnicznej, integracji społeczno-kulturowej, strategii adaptacyjnych, specyfiki kapitału społeczno-kulturowego, edukacji międzykulturowej, kultury mniejszości, zmian społecznych, transformacji, integracji europejskiej, globalizacji. Podjąłem również próbę opisu udziału Romów w kulturze i edukacji „społeczeństw większościowych”, realizacji obowiązku szkolnego i udziału w edukacji. Ważne wydaje się właśnie wyeksponowanie wątku edukacyjnego. W kontekście prowadzonych badań w działaniu w opracowaniach dokonywałem prezentacji, opisu prowadzonych działań na rzecz społeczności romskiej wraz z ich ewaluacją.

Starałem się między innymi zaprezentować próby pokazania odmienności w stosunku do edukacji Romów w kraju ich zamieszkania. Dostrzeżona została identyfikacja postrzegania przez Romów edukacji i obowiązku szkolnego, określenie i poznanie związku pomiędzy poczuciem tożsamości Romów a ich stosunkiem do edukacji oraz udziałem w niej. Liczne staże zagraniczne (szczegółowy opis w załączniku nr 4, s. 37, 40-41), wyjazdy studyjne w Polsce pozwoliły zgromadzić materiał poprzez kwerendę biblioteczną, (programów, projektów oraz specyficznych regulacji

prawnych, dokumentów instytucji zajmujących się pracą na rzecz Romów, stowarzyszeń, fundacji). Wywiady z romskimi liderami i osobami zaangażowanymi w pracę na rzecz Romów pomogły wzbogacić materiał badawczy.

Charakterystyka tożsamości badanej grupy, kontekst teoretyczny

Głównym przedmiotem zainteresowania jest tożsamość romska jako podstawa funkcjonowania Romów we współczesnym świecie, a także czynnik określający ich stosunek do, relacje z, kulturowo dominującymi społecznościami, programami integracji, systemem szkolnictwa, rynkiem pracy.

Cyganie/Romowie⁵ – zdaniem amerykańskiego antropologa i cyganologa Matta Salo⁶ – odróżniają się ze względu na sześć podstawowych kryteriów, które w znaczącym zakresie warunkują odmienne funkcjonowanie tej grupy etnicznej w wielu sferach życia społecznego. Pierwsze kryterium ma charakter naturalnego członkostwa w grupie, danego przez urodzenie i późniejszą socjalizację. Drugie kryterium wiąże się z przestrzeganiem praw ceremonialnej czystości, poważania czy szacunku. Jest to chyba najistotniejsze kryterium wyróżniania nie-Cyganów i najważniejszy czynnik determinujący odmienne pojmowanie przez Romów niektórych norm prawnych. W wielu grupach, które respektują tabu wynikające z systemu „skalania”⁷, nie-Cyganie postrzegani są jako nieczyści. Kryterium wynikającym z pojęcia skalania w kulturze Romów należy zająć się szerzej, szukając przykładów na trudności wynikające z chęci pogodzenia dwóch odmiennych kodeksów normatywnych. Drugim ważnym elementem w tym kryterium jest poważanie, które wiąże się z jednej strony – z czystością rytualną, a z drugiej – z atrybutami i wiekiem. Te trzy elementy są ze sobą ściśle powiązane. Wszystko to określa wzory zachowania wobec starszych, specyficzną etykietę cygańską. Romów cechuje etnocentryzm, bowiem poprzez własne wzorce kulturowe postrzegają i oceniają

⁵ W tekstach konsekwentnie staram się stosować nazwę „Romowie”, mając na myśli nie jej znaczenie etniczne, a raczej polityczne. Pomimo pewnych negatywnych skojarzeń językowych, jakie niesie ze sobą nazwa „Cyganie”, bywa ona wciąż stosowana ze względów poprawności historycznej czy merytorycznej. Nie zapominając o zróżnicowaniu grupowym opisywanej społeczności, stosuję zatem nazwę „Romowie” w jej znaczeniu politycznym, czyli obejmującym wszystkie grupy romskie. Mam jednocześnie świadomość, że część z nich nie posługuje się tym etnicznym etnonimem. Więcej na ten temat m.in.: A. Mirga, L. Mróz, *Cyganie. Odmienność i nietolerancja*. Warszawa 1994, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 266-267; S. Kaprański, *Naród z popiołów. Pamięć zagłady a tożsamość Romów*. Warszawa 2012, Wydawnictwo Naukowe Scholar, s. 7 i 77-135

⁶ Kryteria te podano za: M. Salo, *Gypsy Ethnicity: implications of Native Categories and Interaction for Ethnic Classification*. „Ethnicity” 1979, No. 6, pp.73-96; A. Mirga, L. Mróz, *Cyganie. Odmienność i nietolerancja*. Warszawa 1994, s. 267-269. W wielu tekstach podejmowałem problematykę tożsamości romskiej, ostatnio m.in.: Ł. Kwadrans: (*Sinti, Kale, Manus, Lovari, Kelderash...*) - *Gypsies - Romani. From ethnic identity to national or multidimensional identity?* In: H. Kyuchukov, T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur (eds.): *Intercultural education: concepts, practice, problems*. Munich 2015, Lincom Academic Publishers, pp. 71-83.

⁷ *Skalania* to przypadki/formy przekroczenia norm, czynnik normujący obyczajowość niemal we wszystkich grupach. Szerzej: A.J. Kowarska, *Polska Roma. Tradycja i nowoczesność*. Warszawa 2005, Wydawnictwo DiG, s. 35-43. Wyjaśnienie pojęć, nazw własnych i zbiór podstawowej wiedzy o Romach stanowi publikacja: Ł. Kwadrans, *Romopedia. Encyklopedia wiedzy o Romach*. Wrocław 2015, Fundacja Integracji Społecznej PROM, Uniwersytet Śląski, ss. 286.

zarówno siebie, jak i innych. To, co nie przystaje do ich wzorców i wartości, jest oceniane negatywnie i odrzucane. Trzecie kryterium dotyczy języka romani, a właściwie danego dialektu tego języka. Następne, czwarte kryterium wiąże się z akceptacją nakazów wynikających z samej organizacji społecznej grupy, mającej odniesienie do wieku, płci, pokrewieństwa oraz co ważne – prawnych i religijnych zwyczajów. Kryterium piąte określa pewien wzór cygańskiej aktywności ekonomicznej, nastawionej na eksploatowanie świata „gadziów”⁸, nie-Cyganów. Tutaj granica systemów normatywnych jest wyraźnie zaznaczona, gdyż eksploatować można jedynie świat niecygański. Ostatnie kryterium dotyczy wszelkich wizualnych oznak i cech, które uważane są jako romskie przez samych Romów.

Koncepcją teoretyczną, która pozwoliła na usystematyzowanie wyznaczników romskiej tożsamości⁹ i została zastosowana w opisie kolejnych jej obszarów jest Teoria Zachowań Tożsamościowych (TZT) opracowana przez Tadeusza Lewowickiego¹⁰. Szczególnie w kontekście porównawczym z grupą większościową, bowiem – jak twierdzi Lewowicki – koncentracja na wybranej społeczności mniejszościowej deformuje rzeczywistość i utrudnia dotarcie do ogólniejszych prawidłowości, uwarunkowań, relacji¹¹. Odnosząc wyżej opisane kryteria romskiej tożsamości do obszarów wyróżnionych w TZT należy wskazać, że pierwsze trzy obszary wydają się właściwe dla elementów wskazywanych przez Matta Salo jako pierwszy, drugi i trzeci, ale również dla czwartego oraz szóstego. Zatem dotyczą wyznaczników obejmujących losy historyczne, odrębność instytucji, kultury, języka, obyczaju, przekazu tradycji, a także kategorii biologiczno-rasowych, cech osobowości, wyobrażeń o swoistych cechach grupy, stereotypów. Piąty z elementów romskiej tożsamości wydaje się odpowiadać czwartemu obszarowi TZT, dotyczy bowiem sfery ekonomicznej, standardów życia, stylów aktywności ekonomicznej. Istotne wydaje się odniesienie rozważań również do obszarów piątego (dążenia społeczne członków mniejszości) i szóstego (przemiany polityczne, światopoglądowe, społeczne i gospodarcze w kontekście makroregionalnym) w TZT, to wymagałoby pogłębionych studiów nad proponowaną problematyką z wykorzystaniem koncepcji socjologicznych.

⁸ Nazwa *gadzio*, l.p. (*gadzia* l. mn.) – obcy, nie-Cygan. Por. A. Mirga, L. Mróz, *op. cit.*, s. 263–271; I. Hancock, *The East European Roots of Romani Nationalism*. In: D. Crowe, J. Kolsti (ed.): *The Gypsies of Eastern Europe*. Armonk-London-New York 1991, M.E.Sharpe, Inc.; Ł. Kwadrans, *Romopedia. Encyklopedia wiedzy o Romach*. Wrocław 2015, Fundacja Integracji Społecznej PROM, Uniwersytet Śląski, ss. 286.

⁹ Dokonane zostanie jedynie wprowadzenie do problematyki tożsamości etnicznej Romów, bowiem więcej na ten temat można odnaleźć we wcześniejszych pracach autora, m.in. Ł. Kwadrans: (*Sinti, Kale, Manus, Lovari, Kelderash...*) - *Gypsies - Romani. From ethnic identity to national or multidimensional identity?* In: H. Kyuchukov, T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur (eds.): *Intercultural education: concepts, practice, problems*. Munich 2015, Lincom Academic Publishers, pp. 71-83.

¹⁰ Zob. T. Lewowicki, *Szkic do teorii zachowań tożsamościowych*. W: T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur (red.): *W poszukiwaniu teorii przydatnych w badaniach międzykulturowych*. Cieszyn 2001, Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, s. 161-164.

¹¹ Zob. T. Lewowicki, *O badaniach społeczności pogranicza-od parcjalnych opisów ku elementom teorii zachowań tożsamościowych*. W: J. Nikitorowicz (red.): *Edukacja międzykulturowa. W kręgu potrzeb, oczekiwań i stereotypów*. Białystok 1995, Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”, s. 20.

Tożsamość romska jest stale przekształcana i podlega oddziaływaniom wywołanym przez zmiany społeczne i cywilizacyjne, jak tożsamość przedstawicieli większości. Możemy mówić o przekształcaniu romskości poprzez wzbogacanie tożsamości o elementy zaczerpnięte z innych kultur, np. poprzez edukację i kontakty osobiste z członkami innych społeczności, media, Internet, a z drugiej strony zatracanie pewnych elementów tradycyjnej tożsamości romskiej na rzecz nowych. Zdaniem Anthonyego Giddensa, w nowoczesnych układach przemiana osobista przeplata się ze społeczną. Powstają systemy abstrakcyjne, które okazują się znaczące dla formowania i zachowania ciągłości tożsamości¹². Przykładem może być wczesna socjalizacja dzieci (socjalizacja pierwotna), która obecnie opiera się nie tyle na bezpośrednim przekazie pokoleniowym, w rodzinie (szczególnie ważna instytucja u Romów funkcjonujących na co dzień w kulturze oralnej), ile na coraz większym udziale ekspertów (m. in. pedagogów, nauczycieli), ich poradach czy instrukcjach (edukacja przedszkolna, żłobki, czy ingerencja sądów rodzinnych we władzę rodzicielską). Nauczanie i programy szkolne podlegają modyfikacjom w miarę postępu naukowo-technicznego. Mamy tutaj zatem do czynienia z powiązaniem nauki, a także i polityki, z kształtowaniem tożsamości. Wspólnotowość w tradycyjnym rozumieniu zostaje zastąpiona przez nowe instytucje czy organizacje, często bezosobowe (media, Internet). Przekształceniom ulega również tożsamość społeczna i kulturowa Romów, czego wyrazem może być ich coraz większy udział w życiu społeczno-gospodarczo-politycznym krajów zamieszkania. Coraz sprawniej adaptują się oni do ciągłych zmian, co nie pozostaje bez znaczenia dla ich tożsamości. Często wśród Romów dochodzi do podwajania, potrajania tożsamości (np. Lovar – Rom – Polak, czy Kaliszaki – Polska Roma – Romowie, jeszcze bardziej interesujące z tego punktu widzenia są konstrukcje Obywatel Świata – Europejczyk – Słowak – Rom). Deklaracje wielowymiarowej tożsamości spotykałem najczęściej w wywiadach z Romami na Słowacji. Również Jerzy Nikitorowicz zakłada możliwość istnienia wielu wymiarów tożsamości¹³. Wskazuje na nieustanny proces kształtowania tożsamości i funkcjonowania w trzech wymiarach: tożsamość dziedziczona i nabywana, tożsamość ról i wyzwań, tożsamość odczuwana i realizowana¹⁴. W koncepcji tej tożsamość rozumiana jest jako proces otwarty, jako ciągłe, ustawiczne stawanie się w procesie interakcji i doświadczania społecznej rzeczywistości, które jest częstokroć trudne

¹² A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa 2001, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 46-49.

¹³ W swej najnowszej książce dookreśla Teorię Wielozakresowej i Wielowymiarowej Tożsamości (TWiWT), której istotą jest świadomość jednostki w procesie kształtowania się złożonej, wielozakresowej i wielowymiarowej tożsamości, która jest traktowana jako twórczy wysiłek podmiotu łagodzący napięcia i sprzeczności pomiędzy elementami stałymi, odziedziczonymi, wynikającymi z zakorzenienia społecznego w rodzinie i społeczności lokalnej, identyfikacji z osobami i grupami znaczącymi, symbolami i wartościami rdzennymi, a elementami zmiennymi, nabywanymi, wynikającymi z reakcji i interakcji, ról i pozycji społecznych oraz doświadczeń uczestnictwa w wielokulturowym świecie. J. Nikitorowicz, *Etnopedagogika w kontekście wielokulturowości i nieustannie kształtującej się tożsamości*. Kraków 2017, Oficyna Wydawnicza Impuls, s. 347 i następane.

¹⁴ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*. Warszawa 2009, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, s. 378.

i bolesne, narażone na porażki wobec zmienności wartości i wzorów osobowych. Nacisk położony jest na orientację „stawania się”, niepowtarzalności, autorefleksji, systemu samowiedzy. Istnienie współczesnego człowieka w kontekście celów i wartości (teleologii i aksjologii) jest wielowymiarowe. Z jednej strony powinno się rozwijać sfery: biologiczną, społeczną, psychologiczną, intelektualną, kulturową, materialną itd., z drugiej powinno się zauważać problemy i potrzeby w wymienionych wymiarach.

Tożsamość w perspektywie grupowej jest wynikiem kontaktu z grupą i sposobem określenia siebie w kontekście przynależności. Tożsamość jednych może być oparta na wspólnocie dziejów, na religii, na posługiwaniu się tym samym językiem¹⁵. Tożsamość w perspektywie kulturowej według Nikitorowicza, to symboliczne uniwersum jednoczesnego i nierozłącznego istnienia w kilku wymiarach. Jest względnie trwałą, ustawicznie kształtującą się autokoncepcją, która wyraża się identyfikacją z określonymi wartościami kultury. Nikitorowicz wskazuje, że elementy tożsamości są wzajemnie od siebie zależne, powiązane. W związku z tym tożsamość kształtuje się w określonej grupie, pod wpływem określonej kultury. Nie ma możliwości tworzenia obrazu siebie, koncepcji siebie czy identyfikowania się (przynależności), jeżeli nie ma grupy odniesienia, osób znaczących, dziedzictwa kulturowego¹⁶. Tożsamość jest również konsekwencją sumy doświadczeń życiowych z różnych sytuacji, które dane było człowiekowi przeżyć wcześniej¹⁷.

Dla procesu kreowania tożsamości niezbędna jest wiedza o lokalnych, regionalnych, europejskich społecznościach, do których jednostka powinna widzieć możliwość identyfikacji i włączenia siebie¹⁸. Autor koncepcji zauważa, że potrzebna jest analiza społeczeństwa wielokulturowego z uwzględnieniem kryterium strukturalnego i jego interpretacji jako faktu społecznego (dotyczącego nie tylko występujących różnicowań, ale dokonujących się obecnie szybkich przemian w zakresie: zasiedziałość terytorialna, procesy migracji, rewitalizacja kulturowa, powstawanie nowych grup narodowościowych, zmiany w strukturze i tendencje w obrębie populacji narodowych i państwowych) oraz wymiarów funkcjonowania człowieka (rasowy, biologiczny, geofizyczny, psychiczny, społeczny, kulturowy, ekonomiczny, polityczny)¹⁹. Jednostka doświadczająca funkcjonowania w społeczeństwie może zmierzać w dwóch kierunkach tożsamościowych, ku

¹⁵ J. Nikitorowicz, *Tożsamość – istota, geneza, wymiary*. W: T. Pilch (red.): *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Tom VI, Warszawa 2007, Wydawnictwo Akademickie Żak, s. 755.

¹⁶ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*. Warszawa 2009, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, s. 334-335.

¹⁷ J. Nikitorowicz, *Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa*. Białystok 2001, Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”, s. 80.

¹⁸ J. Nikitorowicz, *Młodzież pogranicza kulturowego Polski, Białorusi, Ukrainy wobec integracji europejskiej*. Białystok 2000, Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”, s. 63.

¹⁹ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*. Warszawa 2009, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, s. 369.

kształtowaniu tożsamości otwartej, w której osoba odznacza się aktywnością i liberalizmem lub ku kształtowaniu tożsamości zamkniętej, cechującej się biernością i separatyzmem

Dylematy kształtowania się tożsamości mają miejsce w trzech wymiarach: w przeszłości (tożsamość dziedziczona), teraźniejszości (tożsamość prezentowana) i przyszłości (tożsamość nabywana). Wymienione elementy stanowią rdzeń tożsamości, w której zachodzą ustawicznie różnorodne procesy warunkujące funkcjonowanie jednostki i grupy²⁰.

Mechanizmem, który czuwa nad spójnością grup romskich, jest silnie rozwinięta wewnętrzna kontrola społeczna w postaci kodeksu norm i instytucji „swojskiego orzecznictwa sądowego” (zasada *mageripen, romanipen, manusipen*)²¹. Instytucje wewnętrznego sądownictwa są odmienne w poszczególnych grupach romskich. W niektórych są bardziej demokratyczne i w wielu sprawach decyduje grupa osób (*Kris*), a w innych wciąż funkcjonuje przywództwo jednej osoby (*Śero Rom, Jonkaro, Wójt*)²². Stosunki wewnątrz struktury, status jej poszczególnych członków, regulowane są już nie tylko przez zwyczaj dziedziczenia pozycji społecznej, ale także cechy indywidualne danej osoby. Znamionem jest wciąż mała liczba wyemancypowanych Romów, są nierzadko odrzucani przez społeczeństwo. Wśród Romów zachodzi czasami zjawisko niesymetryczności więzi społecznej²³. Chcieliby oni przynależeć do dominującej w danym państwie większości i są przekonani, że mają do tego prawo, a równocześnie czują się odrzuceni przez tę większość. Można zatem stwierdzić, że obcość podmiotowa Romów jest niewielka, przeciwnie do obcości odzwierciedlonej. Stąd problemy z integracją w wymiarze wyobrażonym przez kulturową większość. Podwójny wydaje się aspekt „problemu rozumienia prawa” w stosunku do grupy społecznej jaką są Romowie. Z jednej strony mamy przestrzeganie lub nieprzestrzeganie praw mniejszości przez społeczność dominującą, z drugiej strony odmienny system normatywny grupy mniejszościowej stający często w opozycji do systemu normatywnego grupy większościowej (państwa). Pierwsza sytuacja zapewne determinuje stosunek do organów państwowych, wymiaru sprawiedliwości, czy samego systemu prawnego. Rozpatrując pierwszy aspekt możemy powiedzieć, że przykładów na łamanie praw mniejszości przez państwo jest wiele. Dokumentowanie przypadków łamania prawa i dyskryminacji wobec Romów stało się

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Przekroczenie zakazów *mageripen* powoduje skalenie. *Romanipen* wyznacza granicę etniczności, jest wykładnią tradycji cygańskich i obowiązuje wyłącznie wewnątrz społeczności. *Manusipen* to człowieczeństwo, to przestrzeganie norm cygańskich *romanipen*. Więcej na ten temat np. J. Ficowski, *Cyganie na polskich drogach*. Kraków 1985, Wydawnictwo Literackie, s. 175-199; A. Bartosz, *Nie bój się Cygana. Na daro Romestar*. Sejny 2004, Wydawnictwo Pogranicze, s. 170-197; A. J. Kowarska, *O sądach cygańskich. Znaczenie starszyny w rozstrzyganiu sporów w kontekście prawa zwyczajowego*. „*Studia Romologica*” 2008, nr 1, s. 91-92; M. Courthiade, *O rromskim sądzie obyczajowym*. „*Studia Romologica*” 2008, nr 1, s. 13-32; E. Marushiakova, V. Popov, *Sąd cygański w Europie Wschodniej*. „*Studia Romologica*” 2008, nr 1, s. 13-77.

²² Są to instytucje typowe dla poszczególnych grup, np. Polska Roma. Zob. A.J. Kowarska, *O sądach cygańskich...*, s. 95-102; A.J. Kowarska, *Polska Roma...*, s. 27-44; A. Bartosz, *Nie bój się Cygana...*

²³ S. Ossowski, *Wielogłowy lewiatan a grupa społeczna. O perypetiach pojęciowych w socjologii*. W: *idem, Dzieła*, t. IV, Warszawa 1967, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 137-173.

zadaniem wielu romskich i nieromskich organizacji pozarządowych, a także Punktu Kontaktowego ds. Romów i Sinti Biura Demokratycznych Instytucji i Praw Człowieka OBWE czy Europejskiego Centrum Praw Romów (European Roma Rights Centre)²⁴.

Dostępna jest obszerna i ciągle rosnąca dokumentacja. Obejmuje ona przypadki tzw. *hate speech* (wypowiedzi tchnących nienawiścią) w mediach, przymusowego przesiedlania, deportacji uchodźców i poszukujących azylu, odbierania obywatelstwa i pozbawiania prawa pobytu, odmawiania pracy, mieszkania i wstępu do pomieszczeń użyteczności publicznej – z powodu przynależności etnicznej, jak również gwałtowne ataki rasistowskich grup, takich jak neonaziści czy skinheadzi, a także ataki tłumów w różnych miejscowościach²⁵. Odrębnym rodzajem dyskryminacji są przypadki brutalności policji czy przypadki zaniechania przez nią ochrony Romów przed przemocą i atakami. W wielu raportach Romowie skarżą się na stronne, dyskryminacyjne i niesprawiedliwe stosowanie prawa. Niewłaściwe postępowanie lub zupełny brak reakcji w wielu sprawach, także podczas śledztwa i po jego zakończeniu w sądach, przyczynia się do wrogiego nastawienia wobec Romów i czynienia z nich niekiedy tzw. kozłów ofiarnych. Wśród romskich ofiar owa sytuacja wzmacnia zaś przekonanie, że administracji państwowej brakuje woli, by działać zgodnie z literą prawa, którego respektowania się od Romów oczekuje. Interesująca z punktu dociekań badawczych była sytuacja, w której dwa systemy normatywne stoją wobec siebie w opozycji, przykład w którym członkowie jakiejś grupy społecznej, w naszym przypadku Romowie, muszą dokonać wyboru między dwoma rodzajami zachowania. Prawo cygańskie/romskie czy kodeks karny, cywilny, pracy a może nawet konstytucja obowiązująca w państwie ich zamieszkania? Z jednej strony – obyczaje, tradycja romska, a z drugiej – oczekiwanie społeczeństwa co do przystosowania, zachowania, postępowania zgodnego z normą, najczęściej rozumianą w sensie statystycznym.

Zaproponowałem analizę wspartą teorią grup odniesienia, która na podstawie badań empirycznych i potocznie postrzeganych faktów wskazuje, że tzw. grupy obce mogą być i są obiektami oddziałującymi na osobowość jednostki, która do nich nie należy²⁶. Ta grupa, na tle której jednostka się postrzega, nazwana jest – za Herbertem H. Hymanem – grupą odniesienia porównawczego. Należałoby ją odróżnić od grupy odniesienia normatywnego, czyli takiej grupy, z której jednostka czerpie dla siebie wartości, normy czy wzory zachowań²⁷. Mogą to być pewne układy z grup odniesienia porównawczego czy całe grupy odniesienia porównawczego, ale mogą to

²⁴ <http://www.errc.org/> (12.03.2018).

²⁵ <http://www.errc.org/en-search-results.php?mtheme=16> (12.03.2018).

²⁶ Zob. J. Turowski, *Socjologia: małe struktury społeczne*. Lublin 2000, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, s.115-127. Por. R. K. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*. Warszawa 1982, Wydawnictwo Naukowe PWN.

²⁷ Zob. P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków 2002, Wydawnictwo Znak, s. 217.

być układy inne, przeciwstawne, alternatywne (np. wynikające z ogólnego prawa obowiązującego w kraju). W tym miejscu należałoby zadać pytanie, jakie mechanizmy psychospołeczne zachodzą w świadomości jednostki, gdy porównuje się z innymi pod danym względem, powodujące wybór z otoczenia jakichś grup odniesienia normatywnego? Wydaje się, że wyborem tym najczęściej rządzi ogólna zasada, w myśl której wartość grupy będzie wzrastać wraz ze świadomością jej członka, iż może on zaspokoić swoje potrzeby przez przynależenie do tej grupy.

Charakterystyka badań romskiej grupy etnicznej – dylematy metodologiczne

Specyfika badań zobowiązywałaby do odpowiedzi na pytania: kim są Cyganie/Romowie? Czy winno się mówić o cyganologii czy romologii? Cyganologia to dział etnologii i językoznawstwa zajmujący się badaniem dziejów, kultury i języka Cyganów/Romów. Zainteresowanie tą społecznością towarzyszyło jej zapewne od samego początku przybycia do Europy, czy też rozpoczęcia wędrówki. Jednak rozwój badań filologicznych, historycznych i etnograficznych należy datować od końca XVIII wieku. Trzy wymienione dyscypliny naukowe stanowią podstawę interdyscyplinarnych, wielokierunkowych poszukiwań badawczych, które można nazwać cyganologią. Współcześnie również socjologia, pedagogika i inne nauki humanistyczne czy społeczne są angażowane w badania nad dziejami, kulturą i sytuacją Cyganów/Romów. Nazwa cyganologia została przyjęta przez nie-Romów i stąd zapewne nie powinno dziwić odniesienie do egzoetnonimu Cyganie. Aktualnie mamy także do czynienia z dyskusją dotyczącą samej nazwy cyganologia, bowiem w sferze instytucjonalnej funkcjonuje termin romologia, od endoetnonimu Romowie. Niektórzy cyganolodzy dzielą tę dziedzinę na tradycyjną i współczesną odróżniając podejście do społeczności cygańskiej jako jednej szerokiej grupy i kładącą nacisk na świadomość zróżnicowania grupowego oraz braku poczucia wspólnoty. W XXI wieku pojawiają się również prace w których tradycyjne rozważania cyganologiczne i wątki dotyczące kultury, dziejów, języka Romów łączy się z refleksją teoretyczną nad współczesnymi problemami istotnymi dla grupy. Zazwyczaj prace romologiczne mają charakter interdyscyplinarny z wykorzystaniem różnych perspektyw, np. antropologii kulturowej, socjologii, teorii kultury, a także filozofii czy historii ostatnio również pedagogiki. Badania nad Romami dostarczają ewidencji faktograficznej i coraz częściej nazywane są odrębną dziedziną – romologią. Nie mieści się ona w tradycyjnym statusie nauki, charakteryzuje ją bowiem ścieranie się różnych paradygmatów chociażby w kwestii czym jest tożsamość romska i jak należy ją badać. Przyjmując bowiem że Romowie to grupa wewnętrznie mocno zróżnicowana nie można tym samym prowadzić badań zmierzających do wyprowadzenia sądów na temat Romów. Jako dziedzina nauki romologia zdefiniowana została jeszcze przed wojną, w latach dwudziestych przez Edwarda Klicha, piszącego o języku cygańskim. Natomiast największy powojenny znawca Cyganów

Jerzy Ficowski zawsze posługiwał się terminami cyganologia i cyganolog. W zasadzie obie nazwy funkcjonują do dziś zamiennie.

Rozważania teoretyczne w cyklu tekstów, to przedstawienie tożsamości etnicznej, kultury, charakterystyki socjologicznej i krótkiej historii Romów, aby zająć się konkretnie świadomością prawa wśród Cyganów/Romów ich stosunkiem do edukacji, ich problemami z funkcjonowaniem w systemie oświaty, charakterystyką aktywności społeczno-zawodowej, wciąż niedokonaną integracją. Uzasadnieniem powinny być konkretne przykłady konfliktów, kolizji sprzeczności norm wewnątrz grupowych z ogólnie obowiązującymi w danym społeczeństwie. Nie można tu przeoczyć faktu, że niektórzy Romowie niemal całkowicie respektują i poddają się „prawu państwowemu”, często z konieczności lub pod przymusem, niekiedy jednak dobrowolnie. Nie oznacza to, że jedna z podstawowych ich wartości zanika – Romowie bowiem nie muszą tracić swojej tożsamości, mogą ją jedynie przekształcać.

Najczęściej podejmowane badania Cyganów/Romów to jednak wysiłki naukowe językoznawców, historyków, etnografów, socjologów, a rzadziej psychologów czy pedagogów. Znamiennym jest fakt, że badacze to zazwyczaj nie-Romowie. Najczęstsze trudności prowadzenia badań, to te wynikające ze specyfiki grupy (struktury punitywne), brak możliwości wejścia w grupę, problemy różnic kulturowych, problemy językowe, kompetencje komunikacyjne, techniczne – wykluczają zastosowanie podejścia ilościowego, przechodzenie od wywiadu indywidualnego do zbiorowego, zaburzona relacja badacz – badany, wzajemne stereotypy, subiektywizm, implikacje etyczne, poziom kompetencji międzykulturowych badacza i badanego, brak jasno sprecyzowanych celów bądź cele abstrakcyjne (wyraźnie zauważalne jest to właśnie w projektach w ramach programów UE i badaniach ewaluacyjnych po ich zakończeniu), problemy przymuszonej użyteczności badań lub tylko ich opisowy charakter. Należałoby również zadać pytanie o potrzebę prowadzenia badań: czy jest potrzeba? Czy jesteśmy uprawnieni? Jak należałoby badać? Ze względu na wspomniane charakterystyki grupy i zdecydowaną potrzebę odejścia od analiz ilościowych należałoby prowadzić badania terenowe, etnograficzne, uczestniczące badania w działaniu, czy też sięgać po teorię ugruntowaną.

Krótkie omówienie wyników i możliwych aplikacji

Wśród uczestników badań odzwierciedlały się podziały grupowe i wielkość tej społeczności w poszczególnych krajach. Większość respondentów to mężczyźni. Dzieje się tak z powodów kulturowych, to oni rozmawiają z obcymi. Często wywiady przechodzą z indywidualnych do zbiorowych. Większość respondentów charakteryzowała siebie, w deklaracjach, jako mobilnych

zawodowo. Zaakceptowane profile tożsamości były od jedno do wielowymiarowego. Ten ostatni był częściej deklarowany. Były dookreślane w lokalnych grupach, rodzinie i nawet światowym obywatelstwie. Nie było znaczących różnic między heterogenicznymi i homogenicznymi rodzinami. Podczas badań zauważono wielowymiarowość identyfikacji Romów. Odkrycie pewnego wybuchu etniczności. Może to być związane z mobilizacją elit grupowych. Próby dostosowania się i integracji z większością mogą wynikać z istotnej roli programów pomocowych Unii Europejskiej. Różnie Romowie deklarują identyfikację ze swoją grupą podczas spisów (niechętnie przyznają się do swojej tożsamości), a poza tym chcą jako Romowie uczestniczyć w projektach i być ich beneficjentami. Pomimo traktowania Romów przez większość badaczy jako grupy odmiennej kulturowo, sami Romowie deklarują niewielką świadomość różnic kulturowych i społecznych. Stereotypowo postrzegają własną kulturę. Wskazują na muzykę, taniec, śpiew, folklor jako jej najważniejsze elementy. Powszechna niemal jest ich akceptacja dla różnic kulturowych, Inność Gadziów jest zauważalna, ale tolerowana. W trakcie badań ujawniono pozytywne myślenie o segregacji szkolnej. Romowie mają bowiem poczucie bezpieczeństwa, dlatego że dzieci uczą się w szkole z innymi członkami grupy. Nie dostrzegają roli klas, szkół o charakterze integracyjnym. Wśród Romów pojawiła się niska świadomość edukacyjna, negatywne doświadczenia szkolne (w grupie dorosłych). Respondenci pozytywnie ocenili frekwencję szkolną i wartość edukacji. Wskazywali na brak możliwości pogłębienia wiedzy o grupie własnej oraz możliwości podnoszenia kwalifikacji, uzupełniania wykształcenia w ramach edukacji formalnej.

Cykl publikacji wydaje się mieć znaczenie eksploracyjne dla tego obszaru wiedzy. Znane są tylko prace autorów (pedagogów) dotyczące lokalnej sytuacji Romów, brak tych o charakterze porównawczym. Cykl prac jest użytecznym źródłem dla teoretyków (przedstawicieli pedagogiki międzykulturowej i innych dyscyplin), praktyków (asystentów romskich, nauczycieli wspomagających, romskich aktywistów, instytucji zaangażowanych w pracę na rzecz Romów i autorów oraz realizatorów programów rządowych i europejskich ukierunkowanych na zmianę sytuacji Romów i walkę z wykluczeniem społecznym, aktywizację społeczno-zawodową).

Wielo(między)kulturowość – Inny/Inność – praca z odmiennym kulturowo w zróżnicowanym społeczeństwie

Moje pozostałe formy aktywności naukowej, zgromadzony dotychczas dorobek mogę zatem zakwalifikować jeszcze do co najmniej dwóch obszarów osiągnięć naukowo-badawczych (edukacja międzykulturowa, pedagogika resocjalizacyjna). Moje zainteresowania naukowe od prawie dwudziestu lat dotyczą zagadnień wielo- i międzykulturowości, mniejszości narodowych i etnicznych,

tożsamości, edukacji międzykulturowej, kultury mniejszości, ze szczególnym uwzględnieniem współczesnej sytuacji społecznej, politycznej *and last but not least* edukacyjnej Cyganów/Romów w ujęciu porównawczym, w krajach Europy Środkowej. Szczególną uwagę poświęcałem pracy z osobami odmiennymi kulturowo i niedostosowanymi społecznie. W związku z charakterem prowadzonych badań wymagają one podejścia interdyscyplinarnego i korzystania z dorobku wielu dyscyplin, jak socjologia, psychologia, pedagogika, politologia, ekonomia, demografia, kulturoznawstwo. Myślę, że nie bez znaczenia i wierzę, że nawet warte podkreślenia jest moje zaangażowanie zawodowe i uczestnictwo w wielu inicjatywach skierowanych na rzecz społeczności romskiej i osób niedostosowanych społecznie nie tylko w Polsce. Również z uwagi na moje uczestnictwo w Stowarzyszeniu Wspierania Edukacji Międzykulturowej i udział w pracach Społecznego Zespołu Badań Kultury i Oświaty Pogranicza, a także pełnioną funkcję sekretarza Zespołu Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk mogę wskazać na ten obszar zainteresowań naukowych, jakim jest wielo(między)kulturowość.

W latach 2013-2017 roku kontynuowałem również interdyscyplinarne badania zespołowe nt. *Społecznych, pedagogicznych i kulturowych uwarunkowań rozwoju i wychowania dzieci i młodzieży na Pograniczu*, prowadzone pod kierunkiem naukowym prof. zw. dr hab. Tadeusza Lewowickiego i prof. dr hab. Ewy Ogrodzkiej-Mazur, a poświęcone w tym okresie m.in. zagadnieniom: problemów Pogranicza; edukacji międzykulturowej w Polsce i na świecie (postaw młodzieży wobec Innego/Inności, zróżnicowania narodowego, religijnego, kulturowego, działalności szkół oraz różnych organizacji, podejmujących problematykę wielokulturowości); teorii przydatnych w badaniach i studiach nad edukacją międzykulturową; wartości cenionych przez młodzież z Pogranicza; polityki społecznej i oświatowej w kontekście edukacji międzykulturowej czy teorii i metodologii badań międzykulturowych. Opracowania tych zagadnień oraz ich empiryczna weryfikacja zostały przedstawione w kilkudziesięciu publikacjach zwartych, wydanych przez Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, przy współpracy Wyższej Szkoły Pedagogicznej ZNP w Warszawie, w serii „Edukacja Międzykulturowa”, a także w czasopiśmie pod tym samym tytułem. Osobiście uczestniczyłem także, jako autor rozdziałów i współredaktor naukowy, w przygotowaniu do druku i wydaniu kilku z tych pozycji w ostatnich latach. Efektem prowadzonych badań, jest prezentujący je cykl publikacji:

- *Education of children and youth in culturally diverse environments: experiences – problems – prospects*. Munich 2016, LINCOM Academic Publishers, pp. 181 (współautor z E. Ogrodzka-Mazur, B. Grabowska, A. Szafrąńska-Gajdzica). ISBN 978-3-86288-753-8 (załącznik K6).

- *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży – studium z pogranicza polsko-czeskiego*. T. 3. *Spostrzeżenie wyznaczników tożsamości i postawy wobec Innych*. Cieszyn – Toruń 2017, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 218, (współautor z T. Lewowicki, B. Chojnacka-Synaszko, J. Suchodolska). ISBN 978-83-8019-315-4 (załącznik K7).
- *Aksjologiczne konteksty edukacji międzykulturowej*. Cieszyn – Toruń 2017, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 176 (współredaktor z T. Lewowicki, B. Chojnacka-Synaszko). ISBN 978-83-8019-285-0 (załącznik K8).
- *Młodzi. Przeciw czemu się buntują? Czego pragną? Co budują?* Kraków 2018, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, ss. 314 (współredaktor z E. Sowa-Behtane, B. Stańkowski) ISBN 978-83-7614-359-0 (załącznik K9).
- *Wsparcie instytucjonalne uczniów pochodzenia romskiego w kontekście podtrzymywania tożsamości etnicznej*. „Edukacja Międzykulturowa” 2017, 2 (7), ss. 155-164 (współautor z J. Matkowska). ISSN 2299-4106, DOI: 10.15804/em.2017.02.10 (załącznik A10).
- *Praca kuratora sądowego w środowisku odmiennym kulturowo*. „Probacja” 2013, nr 1, s. 211-244. ISSN 1689-6122 (załącznik A11).
- *Multicultural and Intercultural Concepts in Education*. „Pedagogiczna Oświata: teoria i praktyka. Psychologia. Pedagogika” 2016, nr 26, pp. 4-12 (współautor z B. Grabowska). ISSN 2311-2409 (załącznik A12).
- *Intrygujący fenomen etniczności a wielokulturowość. Kategorie swój – inny – obcy w odniesieniu do romskiej grupy etnicznej*. W: H. Mamzer (red.): *Czy klęska wielokulturowości?* Poznań 2008, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, s. ISBN 978-83-7589-008-2 (załącznik A13).

Wskazany cykl publikacji koresponduje z pozostałymi osiągnięciami wskazanymi w Załączniku nr 4, w tym również tymi o charakterze popularnonaukowym, a także recenzjami, sprawozdaniami, komunikatami, które nie podlegają ocenie w procedurze awansowej i parametrycznej (załącznik nr 4, s. 7-14).

Między innymi to na podstawie badań prowadzonych w ramach wspartego przez program Komisji Europejskiej projektu badawczego IRNet (2014-2017) i doświadczeń związanych z realizacją warsztatów międzykulturowych w ramach projektu Akcent@com (2013-2015), zaprezentowałem współautorskie ujęcie problematyki rzeczywistości edukacyjnej dzieci i młodzieży w środowiskach różnicowanym kulturowo. W jasny i przejrzysty sposób staraliśmy się z innymi autorami wskazać na

potrzebę edukacji międzykulturowej, w sposób szczególny traktując aktualne problemy edukacji dzieci i młodzieży, ukazując je w społeczno-kulturowym kontekście. W Polsce wciąż nie zauważa się bowiem w należyty sposób potrzeby konstruowania i realizacji modelu działań międzykulturowych, a przecież współczesne migracje ludności wywołują nasilenie się zjawiska zróżnicowania kulturowego również u nas. Na konieczność podejmowania w szkołach takich zagadnień wskazuje otwarcie granic, zwiększona mobilność, a tym samym możliwość kontaktów z reprezentantami odmiennych kultur. Szkoła może, a raczej powinna, stać się miejscem rozwijania kompetencji międzykulturowych, uczenia się, kształtowania postaw otwartości, tolerancji, umiejętności poruszania się w świecie przenikających się kultur, może być też zarazem miejscem nabywania stereotypów, doświadczania odrzucenia, uczenia się zachowań piętnujących Innych. Zazwyczaj zależy to od (nie)przyjęcia odpowiednich rozwiązań edukacyjnych i wychowawczych. Mój wkład w badania polegał na nakreśleniu najważniejszych doświadczeń, problemów i perspektyw działalności edukacyjnej z dzieckiem odmiennym kulturowo i jego rodziną w szkole i poza nią. Poprzez odwołanie się do konkretnych problemów codziennego życia uczniów wskazałem na specyfikę sytuacji edukacyjnej dzieci odmiennych kulturowo w Polsce i Europie, wynikającą z odmienności ich kultury, tradycji, norm zachowania i stylu życia. Przedstawiam również wybrane problemy nauczycieli, wychowawców i wskazuję ich możliwe praktyczne rozwiązania, podkreślając potrzebę wsparcia nauczyciela poprzez instytucję asystenta kulturowego i system edukacyjny. Sygnalizuję potrzebę dostosowania wymagań szkolnych do możliwości uczniów odmiennych kulturowo, które są osobami dwukulturowymi i dwujęzycznymi i powinny być traktowane jako dzieci ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi. Publikacje z tego cyklu w istotny sposób poszerzają sposób widzenia i rozumienia współczesnej rzeczywistości edukacyjnej w środowisku zróżnicowanym kulturowo, zarówno w warstwie rozważań teoretycznych, dotyczących m.in. szkoły w przestrzeni międzykulturowej, mniejszości narodowych, dzieci odmiennych kulturowo, kształtowania tożsamości kulturowej, nabywania i rozwijania kompetencji międzykulturowych, a także w sferze konkretnych rozwiązań i propozycji praktyki edukacyjnej. Dokonuję nie tylko opisu zastanej sytuacji, ale również analizuję problemy i formułuję propozycje zmian (projekty IRNet i Akcent@com zostały opisane szerzej w załączniku nr 4, s. 16, 37, 38).

Natomiast podjęte pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Tadeusza Lewowickiego badania zespołowe w latach 2014-2015 były próbą ogólnego spojrzenia na przejawy stałości i zmienności dostrzegalne w różnych obszarach życia duchowego (aksjologicznym, poznawczym, emocjonalno-uczuciowym, religijnym). Podstawę rozważań stanowią wyniki badań panelowych obejmujących okres od lat 90. ubiegłego wieku do połowy drugiej dekady bieżącego stulecia. W badaniach

uczestniczyli uczniowie ze szkół w Polsce i w Republice Czeskiej, w tym uczniowie ze szkół z polskim językiem nauczania funkcjonujących w czeskiej części pogranicza na Śląsku Cieszyńskim. Pozwoliło to na dokonanie wielu porównań, w zakresie zmian następujących z biegiem czasu, podobieństw i różnic w postawach młodzieży (uczniów) z kilku środowisk pogranicza polsko-czeskiego. Szczególnie zwróciliśmy uwagę na kwestie spostrzegania tożsamości własnej i innych osób, wyznaczniki tożsamości, postawy wobec Innych, zagadnienia edukacji (w tym nauki języka ojczystego i języków obcych). Wyniki badań wydają się świadczyć zarówno o dokonujących się zmianach pozytywnych, jak również zmianach negatywnych, które mogą budzić niepokój. W interpretacjach uzyskanych wyników wykorzystana jest przeze mnie, przywołana i omówiona już wcześniej, teoria zachowań tożsamościowych (TZT) opracowana przez Lewowickiego. Rezultaty prezentowane w publikacjach przynoszą informacje zarówno o stałości zachowań tożsamościowych, jak i pewnych zauważalnych zmianach. Panelowy charakter badań pozwala na porównania umożliwiające stwierdzenie tychże stałości lub zmienności: wiedzy i stosunku do kwestii tożsamości ujawnianych przez młodzież objętą badaniami w różnym czasie i w różnych warunkach społeczno-politycznych i gospodarczych, mających różne doświadczenia życiowe. Dodatkowo porównania dotyczą deklaracji oddających zachowania tożsamościowe dzieci i młodzieży z różnych środowisk. Wyniki badań przyniosły interesujące wnioski, jakoby tożsamość spostrzegana była i jest najsilniej w skojarzeniach z narodowością. Wielowymiarowe spostrzeganie swojej tożsamości dostrzegane jest również w najnowszych badaniach. Kiedy spostrzeganie Innych pozostaje raczej jednowymiarowe, uproszczone – kojarzone z wybraną cechą, którą niezmiennie okazuje się narodowość. Tożsamość własna wyznaczana i spostrzegana jest przez doświadczenia i skojarzenia związane z wieloma obszarami wymienionymi w teorii zachowań tożsamościowych, w tym silnie z obszarem piątym i szóstym (uwzględniającym cechy indywidualne i aktualne oddziaływania społeczne, polityczne itp.), a tożsamość Innych wciąż kojarzy się (z różnych względów) głównie z uproszczonym i utrwalonym ich spostrzeganiem. Wyraźnie podkreślić należy, że deklaracje świadczące o bardziej otwartej, wielowymiarowej własnej tożsamości znacznie częściej składali uczniowie z Polski i uczniowie ze szkoły z polskim językiem nauczania na Zaolziu, niż Czesi. Ważnym obszarem, ujawniania się zachowań tożsamościowych, a także kształtowania tych zachowań są relacje z Innymi, stosunek do Innych. Niezależnie od czasu badań młodzież w większości deklarowała postawy pozytywne. Z wielu poglądów dotyczących relacji z Innymi i spostrzegania Innych przywołać należy deklaracje odrzucające podziały na narody lepsze i gorsze (podziały takie dopuszczały kilkuprocentowe grupy badanych). W porównaniu z wcześniejszymi badaniami – nastąpił wzrost liczby przyjaznych kontaktów u Czechów i dostrzegalny spadek u Polaków. Po przeprowadzeniu badań zauważyłem dodatkowo, że w prezentowanych postawach badanej młodzieży powracają kategorie Swojskości –

Inności – Obcości, które wymagają jednak obecnie redefinicji, szczególnie zarówno w kontekście przemian społeczeństw, ale i niekontrolowanych migracji na terenie Europy. Ze względu na doniosłą problematykę, ale także potrzeby natury praktycznej, w kontekście projektowania programów edukacyjnych, polityki integracyjnej, programów włączających i przełamywania stereotypów, walki z nietolerancją i dyskryminacją ze względu na odmienność kulturową zauważalna jest potrzeba powtórzenia badań w kontekście problemów migracyjnych w Europie.

Zespół Profesora Tadeusza Lewowickiego, jakby intuicyjnie wyczuwając nadchodzące wydarzenia, podjął te badania, chcąc je odnieść do opracowań z końca lat 90. ubiegłego wieku. Jednak niemal równoległe do prowadzonych badań mieliśmy do czynienia z niekontrolowanymi ruchami ludności, których rozmiar można jedynie porównać z przesiedleniami i migracjami po II wojnie światowej. Od tamtego czasu, przez kilkadziesiąt lat, kontrolowano przepływ ludności. Dowodem na to, że sytuacja jest bez precedensu, są nieróżniące się znacznie wyniki badań z lat 2014/2015 w porównaniu z tymi z 1998 roku, a nawet wzrost wskazań traktowanych jako wyraz braku tolerancji. Pomimo otwarcia granic, akcesji do Unii Europejskiej, niemal swobodnego przepływu ludności i towarów, możliwości kontynuowania edukacji na wszystkich poziomach wewnątrz tego obszaru, można zauważyć niewielką zmianę postaw raczej w kierunku braku akceptacji dla Innych. Można zauważyć większy odsetek odpowiedzi obojętnych czy zdecydowanie negatywnych niż podczas badań z 1998 roku. Zatem zwiększony kontakt z odmiennością, możliwości doświadczania jej, mobilność, otwarcie granic wcale nie muszą wyraźnie wpływać na kształtowanie postaw akceptacji i tolerancji dla inności, ani oswajając z nią. Dodatkowo motywować winno to badaczy do pogłębienia studiów i badań w tym zakresie. Powinno też stać się przedmiotem refleksji i zmian w polityce edukacyjnej i społecznej. O wadze podejmowanych studiów stanowią głównie aktualność i ranga podjętej problematyki, jak również charakter badań polegający na analizie porównawczej doświadczeń różnych krajów. Obecnie czekam na publikację tekstu współautorskiego *Borderland youth at the challenge of living together* dotyczącego tej problematyki, przygotowanego z prof. Tina Vrsnik Perse z Uniwersytetu w Mariborze, Słowenia. Jest to wynik badań przeprowadzonych podczas mojego stażu naukowego na Słowenii w okresie od kwietnia do czerwca 2017 roku. Przygotowujemy również wspólnie badania o charakterze porównawczym na pograniczu austriacko-słoweńskim. Mogą być one szczególnie interesujące wobec doświadczeń kontaktu z uchodźcami i migrantami młodzieży mieszkającej na tamtym terenie.

W roku 2017 aplikowaliśmy w międzynarodowym konsorcjum naukowym z sukcesem w ramach programu International Visegrad Fund, o grant naukowy *Academic teacher's competence in change*, wraz z Uniwersytetami z Bańskiej Bystrzycy (Słowacja), Kijowa (Ukraina), Ostrawy

(Republika Czeska). Uzyskaliśmy pozytywną ocenę i finansowanie w ramach umowy nr 21720008, w okresie od 01.01. do 31.12.2018 roku. W projekcie pełnię funkcję koordynatora.

Probacja, mediacja, kuratela sądowa, postępowanie w sprawach nieletnich w ujęciu porównawczym

Praca w charakterze kuratora specjalisty w Sądzie Rejonowym w Świdnicy, a także udział jako delegat w pracach Krajowej Rady Kuratorów, Sekretarz Komisji Współpracy i Rozwoju nie pozostały bez znaczenia na sferę zainteresowań z pogranicza pedagogiki resocjalizacyjnej i opiekuńczo-wychowawczej. Jako kurator specjalista Sądu Rejonowego w Świdnicy (w kuratorskiej służbie sądowej od 2005 roku, nienaganny przebieg służby, awansowany po kolejnych 3 latach służby), delegat okręgu świdnickiego do Krajowej Rady Kuratorów II, III i IV kadencji, a w latach 2007-2013 kierownik Ośrodka Kuratorskiego w Świebodzicach uczestniczyłem z referatem i byłem jednym z autorów tekstu w publikacji z I Kongresu Kuratorskiego. Współorganizowałem II Kongres Kuratorski, a także konferencję dotyczącą ośrodków kuratorskich (wraz z Krajową Radą Kuratorów i PEDAGOGIUM WSNS w Warszawie) i dwie konferencje z obszaru pedagogiki resocjalizacyjnej, wspólnie z Uniwersytetem Śląskim w Katowicach, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie. Jestem współautorem rekomendacji pokonferencyjnych i pokongresowych. Organizowałem i byłem prowadzącym szkolenia dla kuratorów zawodowych, społecznych i aplikantów kuratorskich. Byłem Sekretarzem Komisji Rozwoju i Współpracy KRK IV kadencji, reprezentowałem KRK na posiedzeniach Komisji i Podkomisji Sejmu RP. Obecnie jestem ekspertem KRK, byłem ekspertem Ministerstwa Sprawiedliwości, a także członkiem zespołu ds. przygotowania standardów pracy ośrodków kuratorskich przy Rzeczniku Praw Dziecka. Byłem członkiem Rady Programowo – Naukowej kwartalnika „Probacja”, powołanym przez Ministra Sprawiedliwości (2012-2013). Obecnie jestem w zespole stałych recenzentów. Jestem członkiem zarządu Fundacji na Rzecz Rozwoju Probacji PROBARE. Uczestniczę również jako członek w pracach Zespołu Pedagogiki Resocjalizacyjnej i Zespołu Pedagogiki Młodzieży przy KNP PAN.

Prowadziłem i nadal realizuję badania dotyczące osób niedostosowanych społecznie i zagrożonych wykluczeniem, a przede wszystkim funkcjonowania ośrodków kuratorskich i kurateli sądowej w Polsce oraz mediacji i probacji w innych krajach Grupy Wyszehradzkiej. Współrealizowałem badania prowadzone w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki, Preludium 9 i przygotowuję monografię współautorską dotyczącą ośrodków kuratorskich. W roku 2018 ukazała się monografia współautorska na temat prężności psychicznej i wsparcia społecznego w grupie młodzieży niedostosowanej. Kierownikiem projektu i współautorem jest dr Karol Konaszewski

z Katedry Edukacji Międzykulturowej Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku. To właśnie współpraca z tym ośrodkiem, a wcześniej z PEDAGOGIUM WSNS w Warszawie zaowocowała wieloma badaniami i publikacjami samodzielnymi oraz współautorskimi. Właściwie nie tyle myślę tu o współpracy międzyinstytucjonalnej, ale o inspiracji teoretycznej i metodycznej pracami prof. zw. dr hab. Jerzego Nikitorowicza w zakresie edukacji międzykulturowej i jego autorskiej Teorii Wielozakresowej i Wielowymiarowej Tożsamości, a prof. zw. dr hab. Marka Konopczyńskiego w obszarze pedagogiki resocjalizacyjnej z jego autorską koncepcją twórczej resocjalizacji. Moje liczne wyjazdy naukowe, staże zagraniczne, szczególnie w Republice Czeskiej i na Słowacji (załącznik nr 4, s. 40-41) również zaowocowały wieloma międzynarodowymi badaniami i pracami naukowymi o charakterze porównawczym czy diagnostyczno-opisowym dotyczącymi systemów probacji, instytucji mediacji, szeroko rozumianych zagadnień profilaktyki społecznej, resocjalizacji, reintegracji oraz readaptacji społecznej. Proponuję wskazanie ich jako osobnego osiągnięcia w ramach tej problematyki.

Efektom prowadzonych badań krajowych, jest prezentujący je cykl publikacji:

- *Zasoby osobiste młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Uwarunkowania środowiskowe.* Kraków 2018, Oficyna Wydawnicza Impuls, ss. 146 (współautor z K. Konaszewski). ISBN 978-83-8095-409-0 (załącznik K10).
- *Polska kuratela sądowa na przełomie wieków - nadzieje, oczekiwania, dylematy.* Kraków 2016, Oficyna Wydawnicza Impuls, ss. 264 (współredaktor z M. Konopczyński, K. Stasiak). ISBN 978-83-8095-012-2 (załącznik K11).
- *Diagnoza aktualnej sytuacji i propozycje rozwoju ośrodków kuratorskich.* „Probacja”, 2012, nr 3, s. 113-124. ISSN 1689-6122 (załącznik A14).
- *Oczekiwane efekty resocjalizacyjne a rzeczywiste możliwości oddziaływania kuratorów sądowych.* „Resocjalizacja Polska”, 2013, nr 4, s. 275-287. ISSN 2081-3767 (załącznik A15).
- *Ośrodek kuratorski środkiem wychowawczym na przejawy demoralizacji i czyny karalne dzieci i młodzieży.* „Probacja”, 2016, nr 3, s. 39-48 (współautor z K. Konaszewski). ISSN 1689-6122 (załącznik A16).
- *Wzory osobowe młodzieży nieprzystosowanej społecznie na tle wybranych uwarunkowań socjodemograficznych.* „Probacja”, 2017, nr 2, s. (współautor z K. Konaszewski). ISSN 1689-6122 (załącznik A17).

- *Prężność psychiczna a wsparcie społeczne w grupie młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Badania pilotażowe. „Resocjalizacja Polska”, 2017, nr 13, s. 163-173 (współautor z K. Konaszewski). ISSN 2392-2656. DOI.10.22432/pjsr.2017.13.11 (załącznik A18).*
- *Funkcjonowanie systemu probacji w Polsce. Autorytet w pracy kuratora sądowego. W: A. Valisova a kol.: Autorita v edukacni a socialni praci. Pardubice 2012, Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7395-507-6 (załącznik A19).*
- *Ośrodek kuratorski - środek wychowawczy wykonywany przez kuratorów sądowych. W: K. Stasiak (red.): Zarys metodyki pracy kuratora sądowego. Warszawa 2018, Wolters Kluwer, s. 840-872, ISBN 978-83-8124-220-2 (załącznik A20).*

Prace o charakterze porównawczym będące wynikiem współpracy międzynarodowej, gdzie współautorami są naukowcy z zagranicy:

- *Nowe trendy w obszarze zastosowania sprawiedliwości naprawczej w Republice Czeskiej. „Probacja”, 2013, nr 1, s. 57-83 (współautor z J. Ježek, M. Slavik). ISSN 1689-6122 (załącznik A21).*
- *Analiza porównawcza modeli w ramach probacji i mediacji w Republice Słowackiej i Austrii. „Probacja”, 2013, nr 2, s. 157-172 (współautor z J. Balvín, L. Haburajová Ilavská). ISSN 1689-6122 (załącznik A22).*
- *Rola służby probacyjnej w systemie pomocy postpenitencjarnej w Republice Słowackiej – raport z badań. „Probacja”, 2014, nr 3, s. 81-93 (współautor z I. Rac). ISSN 1689-6122 (załącznik A23).*
- *Mediacja w prawie cywilnym w Republice Słowackiej. „Probacja”, 2015, nr 4, s. 111-130 (współautor z K. Vanková). ISSN 1689-6122 (załącznik A24).*
- *Dorastanie dziecka w rodzinie zagrożonej przemocą – refleksja na podstawie słowackich badań, publikacji, dobrych praktyk w diagnostyce i pomocy w sytuacjach kryzysowych. „Probacja”, 2016, nr 1, s. 121-140 (współautor z I. Rac). ISSN 1689-6122 (załącznik A25).*
- *Kobiety – ofiary i sprawcy przemocy w związkach partnerskich. „Probacja”, 2016, nr 2, s. 19-36 (współautor z I. Rac). ISSN 1689-6122 (załącznik A26).*
- *Komparácia mediácie v podmiankach Slovenskej republiky a Poľska. In: E. Kováč (ed.): OBEC - ŠKOLA – MEDÁCIA, Bratislava 2015, Asociácia mediátorov Slovenska, (współautor*

z D. Baková, L. Haburajová Ilavská) ISBN 978-80-971616-3-7, EAN: 9788097161637 (załącznik A27).

- *Rozwój instytucji probacji i mediacji w Republice Słowackiej w odniesieniu do doświadczeń wybranych krajów europejskich*. W: K. Sawicki, A. Chańko, R. Ćwikowski (red.): *Resocjalizacja wobec wyzwań współczesności*. Białystok 2015, Centrum Sprawiedliwości Naprawczej dla Nieletnich w Białymstoku, s. 83-96 (współautor z K. Vanková). ISBN 978-83-64081-30-9 (załącznik A28).

Wskazany cykl publikacji koresponduje z pozostałymi osiągnięciami wskazanymi w Załączniku nr 4, w tym również tymi o charakterze popularnonaukowym, a także recenzjami, sprawozdaniami, komunikatami, które nie podlegają ocenie w procedurze awansowej i parametrycznej (załącznik nr 4, s. 7-14).

Prowadzone przeze mnie badania i przygotowywane prace naukowe z zakresu stosowania środków probacji, alternatywnych rozwiązań w sferze resocjalizacji nieletnich, oceny efektywności oddziaływań, stosowania instytucji mediacji, funkcjonowania ośrodków kuratorskich, zasobów osobistych i środowiskowych niedostosowanych społecznie, wpisują się we współczesne nurty w obszarze pedagogiki resocjalizacyjnej. Zarówno w pracach Marka Konopczyńskiego²⁸, jak i Wiesława Ambrozika²⁹, a także innych współczesnych autorów, w tym Andrzeja Bałandynowicza³⁰, odczarowane zostały dotychczasowe koncepcje i klasyczne, by nie nazwać ich konserwatywnymi podejścia do procesu resocjalizacji. Obecnie resocjalizacja podobnie do medycyny i edukacji stała się sprawą publiczną, czasem polityczną, a z pewnością obszarem wiedzy ludowej, popularnej, powszechnej³¹. W samym środowisku pedagogów toczy się obecnie dyskurs nad rolą i miejscem pedagogiki w resocjalizacji zawłaszczanej od lat przez inne dyscypliny naukowe, jak prawo czy kryminologia. Wspomniani autorzy wskazują na pewne mity dotyczące procesu resocjalizacji, zarówno na wiarę w zbawczą rolę prawa, jak i nadmierne oraz powszechnie obecne podejście behawiorystyczne, czy bezrefleksyjne traktowanie terapii jako resocjalizacji, aż po wiarę iż instytucje resocjalizacyjne to miejsca dokonania bezwzględnej przemiany człowieka na lepsze. Moje prace wpisują się w krytyczne podejście do funkcjonujących rozwiązań i propozycje poprawy zarówno

²⁸ M. Konopczyński, *Kryzys resocjalizacji czy(li) sukces działań pozornych. Refleksje wokół polskiej rzeczywistości resocjalizacyjnej*. Warszawa 2013, Pedagogium WSNS; M. Konopczyński, *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę działań kreujących*. Kraków 2015, Oficyna Wydawnicza Impuls.

²⁹ W. Ambroziak, *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę uspołecznienia systemu oddziaływań*. Kraków 2016, Oficyna Wydawnicza Impuls.

³⁰ A. Bałandynowicz, *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*. Warszawa 2011, Wolters Kluwer.

³¹ M. Konopczyński, *Kryzys resocjalizacji...*, s. 16.

istniejących instytucji, jak i rozwoju nowych obszarów pracy z osobami niedostosowanymi społecznie. Trudno się bowiem nie zgodzić w pracami wspomnianych liderów współczesnej polskiej myśli w pedagogice resocjalizacyjnej, że dostrzegalny jest coraz większy rygorizm, formalizm i uleganie w działalności resocjalizacyjnej nadmiarowi wpływów polityczno-administracyjnych. Wydaje się, że o ile w środowisku pedagogów resocjalizacyjnych rozwijają się nowe kierunki, powstają prace naukowo-badawcze, wskazania dla praktyki resocjalizacyjnej, to wśród kreujących funkcjonowanie systemu resocjalizacji wciąż pozostaje nadmierne przekonanie i wiara w koncepcję jurystyczno-kryminalną. Sytuacja ta doprowadziła również do stawiania pedagogice i pedagogom zarzutów dotyczących efektywności oddziaływań resocjalizacyjnych.

Celem badań, które stały się podstawą książki wskazanej jako pierwsze osiągnięcie w tym cyklu, było rozpoznanie poziomu zasobów osobistych (poczucie koherencji, prężność, sprężystość) w grupie młodzieży nieprzystosowanej społecznie (nieletnich skierowanych do ośrodków kuratorskich) oraz ustalenie czy poziom zasobów osobistych łączy się z poczuciem otrzymywanego wsparcia oraz z poczuciem negatywnych relacji w grupie osób badanych. Rezultaty prowadzonych badań pozwalają sformułować hipotezy badawcze, u których zakłada się że na rozwój i wystąpienie prężności, sprężystości i poczucia koherencji ma wpływ szereg czynników, do których zalicza się: atrybuty indywidualne, przyjazne rodzinne środowisko i czynniki kontekstualne (wsparcie społeczne). Przypuszczamy zatem, że w grupie młodzieży nieprzystosowanej poziom prężności, sprężystości i poczucia koherencji będzie korelować pozytywnie z poczuciem otrzymywanego wsparcia od rodziców, społeczności szkolnej i grupy rówieśników (trzech podstawowych środowisk wychowawczych). Zakładamy także, że prężność, sprężystość psychiczna i poczucie koherencji będzie powiązana ujemnie z wyróżnionymi czynnikami ograniczającymi w rodzinie, szkole i grupie rówieśniczej. Poczucie wspólnoty i zakorzenienia wiąże się z posiadaniem przez jednostkę określonych grup wsparcia w różnych sferach począwszy od rodziny, przyjaciół, kolegów, sąsiadów, nauczycieli, duchownych, lekarzy a kończąc na organizacjach formalnych i nieformalnych. Natomiast negatywne relacje społeczne będą obniżać poziom zasobów osobistych w tej grupie młodych ludzi³².

Przeprowadzona analiza regresji wykazała znaczenie poczucia wsparcia rodzinnego, które sprzyja kształtowaniu ogólnego poczucia koherencji oraz negatywnych relacji szkolnych, obniżających ogólne poczucie koherencji. Jak wynika z przeprowadzonych analiz, prężność jest zmienną pozytywnie korelującą z czynnikami wspierającymi i czynnikami ograniczającymi. Natomiast funkcję

³² U. Bronfenbrenner, *The Ecology of Human Development*. San Diego 2009, Harvard University Press; H. I. McCubbin, M. A. McCubbin, *Typologies of resilient families: Emerging roles of social class and ethnicity*. „Family Relations” 1988, V. 37, No. 3, pp. 247–254; R. G. Tedeschi, R. P. Kilmer, *Assessing Strengths, Resilience, and Growth to Guide Clinical Interventions*. „Professional Psychology: Research and Practice”, 2005, No. 36(3), p. 230.

predykcijną dla prężności pełni poczucie wsparcia rodzinnego. Sprężystość psychiczna okazała się powiązana zarówno z czynnikami wspierającymi (poczucie wsparcia rodzinnego, szkolnego), jak również z czynnikami ograniczającymi (negatywne relacje w rodzinie, zaangażowanie w negatywne relacje rówieśnicze). Natomiast predyktorami sprężystości okazały się poczucie wsparcia rodzinnego i poczucie wsparcia szkolnego. Oznacza to, że poczucie wsparcia w obu środowiskach powodują wzrost sprężystości psychicznej. Podsumowując można przyjąć, że zasoby (prężność, poczucie koherencji, sprężystość psychiczna) są związane z czynnikami wspierającymi i czynnikami ograniczającymi. Predyktorem wszystkich wyróżnionych zasobów jest wsparcie rodzinne. Wsparcie szkolne pełni funkcję predykcijną dla sprężystości psychicznej, natomiast negatywne relacje w szkole obniżają poczucie koherencji. Podobne wyniki uzyskały Ramona Mercer i Sandra Ferketisch³³, które wskazują, iż w kształtowaniu się więzi emocjonalnej między dzieckiem a rodzicami, ważną rolę spełnia relacja między rodzicami dziecka, poczucie wartości obojga rodziców oraz wsparcie, które otrzymują od innych. Możemy zatem przyjąć, że płaszczyzną oporu, umożliwiającą odwrócenie niekorzystnego przebiegu socjalizacji dzieci i młodzieży, mogą być czynniki chroniące – wzmacniające procesy resilience - mieszczące się w trzech wymiarach: cechy osobowościowe/indywidualne, cechy środowiska rodzinnego oraz cechy środowiska pozarodzinnego, w tym szkolnego, rówieśniczego i lokalnego. Treści zawarte w monografii dotyczą aktualnego problemu niedostosowania społecznego młodzieży, uwzględniają i nawiązują do teorii oraz przesłanek praktycznych wynikających z najnowszych prac na ten temat. Oryginalnym jest jednak odniesienie do zasobów osobistych i środowiskowych młodzieży. Publikacja adresowana jest do nauczycieli, wychowawców, kuratorów sądowych, osób pracujących z młodzieżą trudną i rodziców dzieci zagrożonych niedostosowaniem, a także studentów i wszystkich zainteresowanych tą problematyką.

Podejmowana w moich badaniach i publikacjach problematyka ośrodków kuratorskich wydaje się stale aktualna w kontekście poszukiwania optymalnego modelu resocjalizacji nieletnich. Sytuacja społeczna wymaga, by w środowiskach lokalnych powstawały najróżniejsze placówki wsparcia, wychowania, świetlice środowiskowe, a także ośrodki kuratorskie. Taką aktywnością wykazują się organizacje pozarządowe, ośrodki pomocy społecznej, parafie, a działania te wspierają lokalne samorządy. Rolę szczególną odgrywają ośrodki kuratorskie³⁴. Po pierwsze, są prowadzone przez kuratorów sądowych oraz społecznych, więc osoby o odpowiednich, wysokich kwalifikacjach.

³³ R. T. Mercer, S. L. Ferkehch, *Predictors of parental attachment during early parenthood*. „Journal of Advanced Nursing”, 1990, No. 15 (3), pp. 268-280.

³⁴ Powstała nawet podstrona dotycząca ośrodków kuratorskich na oficjalnej stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/osrodki-kuratorskie> (dostęp 12.03.2018).

Po drugie, realizują działania profilaktyczne, opiekuńczo-wychowawcze, resocjalizacyjno-terapeutyczne, skierowane do młodzieży ze środowisk szczególnie trudnych. Ośrodek kuratorski bez wątplenia jest alternatywą dla izolacyjnych środków wychowawczych stosowanych wobec nieletnich. Praktyka pokazała, że to znacznie skuteczniejszy środek zapobiegający skutkom demoralizacji, niż pozostałe środki wychowawcze. W badaniach KRK wskazano, że w ciągu ostatnich 3 lat średnio w ośrodkach kuratorskich uczestniczyło około 1500 nieletnich rocznie. Większość skierowana była w związku z nieprawidłowym realizowaniem obowiązku szkolnego. Najczęściej w zajęciach brało udział od 5 do 10 uczestników. O efektywności świadczyć może to, że rocznie składanych jest kilkaset wniosków o uchylenie tego środka wychowawczego i ponad 2/3 nieletnich kontynuuje naukę w szkołach, a jedynie 1/7 nieletnich popełnia czyny karalne, ma nowe postępowania w związku z demoralizacją. Istnieje zatem potrzeba prowadzenia wielokierunkowych programów badawczych poszukujących nowych metod resocjalizacji i pracy z nieletnim w ośrodku kuratorskim. Wskazane jest stosowanie w pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej metod twórczej resocjalizacji.

Rzeczywisty pomiar efektywności kurateli sądowej powinien dotyczyć nie tyle sfery sprawozdawczo-administracyjnej, ale przede wszystkim realnych dokonań socjalizacyjno-wychowawczych potwierdzonych przez realne sukcesy społeczne i indywidualne podopiecznych ośrodków kuratorskich. Należy podkreślić oddalenie w czasie efektywności pracy kuratorów rodzinnych z nieletnimi. Ośrodki kuratorskie wzajemnie wspomagają się także ze stosowanym nadzorem kuratorów sądowych. Nieletni najczęściej dobrowolnie biorą udział w zajęciach. Jest to zgodne ze współczesnymi trendami w resocjalizacji. Dyskusja o ośrodkach kuratorskich staje się zatem pretekstem do szerokiego spojrzenia na system resocjalizacji nieletnich i na określenie przyszłych działań w kontekście zmian w kierunku rozwoju. Może to być przyczynek do budowania systemu wsparcia dla nieletnich. Należałoby dostrzec możliwości współpracy międzyresortowej, dodatkowo z Ministerstwem Edukacji Narodowej oraz Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej, a szczególnie z Ochotniczymi Hufcami Pracy. Jak już wspomniano, nie ma potrzeby rozbudowywania placówek typu zamkniętego, których utrzymanie jest kosztowne, ponieważ ośrodki kuratorskie zapewniają równowagę systemu. Ośrodek kuratorski to również element pracy kuratorów sądowych wskazujący na istotę kurateli, którą z założenia nie jest kuratela urzędnicza tylko polegająca na pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej z podopiecznym. Ośrodek kuratorski, zajęcia tam prowadzone ograniczają nieletnich w działaniach na zewnątrz, pobudzają ich pozytywną aktywność. Jak żaden inny środek wychowawczy, ośrodek kuratorski umożliwia poza powszechnym systemem szkolnym nadrobienie przez nieletniego braków i zaległości edukacyjnych. Konieczne zatem jest rozwijanie tego środka wychowawczego we współpracy z organizacjami pozarządowymi, społecznościami lokalnymi,

samorządem terytorialnym w postaci wzbogacenia możliwości korzystania ze specjalistycznego poradnictwa i terapii. Istnieje zatem konieczność prowadzenia permanentnej działalności informacyjnej w zakresie korzyści płynących ze stosowania środka wychowawczego w postaci skierowania do ośrodka kuratorskiego oraz uzyskania wsparcia społeczności lokalnych przy jego wykonywaniu³⁵. Ośrodki kuratorskie stanowią istotny, polski wkład w resocjalizację nieletnich, z którego przykład mogą czerpać inne kraje poszukujące kierunków optymalizacji oddziaływań wychowawczych. Należałoby rozwijać funkcjonowanie ośrodków kuratorskich wobec niepowodzeń zabiegów resocjalizacyjnych w placówkach zamkniętych. Jest to zgodne ze współczesnymi trendami w resocjalizacji.

Aktualnie kieruję Zespołem realizującym badania dla Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości na zlecenie Ministra Sprawiedliwości *Metody pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej i profilaktycznej stosowane przez kuratorów sądowych wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich*. Planuję również w tym roku skończenie monografii współautorskiej po badaniach przeprowadzonych w latach 2016-2017 w ośrodkach kuratorskich wraz z K. Konaszewskim, pt. *Ośrodki kuratorskie – charakterystyka systemu, diagnoza i propozycje rozwoju*.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Ważne znaczenie dla rozwoju mojego warsztatu naukowo-badawczego ma systematyczny udział od 5 lat w seminariach naukowych, prowadzonych w Cieszynie przez prof. zw. dr hab. Tadeusza Lewowickiego, poświęconych m.in. metodologii badań pedagogicznych, w tym orientacjom teoretycznym i obszarom działalności edukacyjnej, jak również teoriom i modelom przydatnych w badaniach międzykulturowych oraz uczestnictwo w licznych zagranicznych i krajowych konferencjach naukowych, także ogólnopolskich seminariach metodologicznych. W zakresie warsztatu badań międzykulturowych wiele zawdzięczam także stałym kontaktom z pracownikami Katedry Edukacji Międzykulturowej Uniwersytetu w Białymstoku, kierowanej przez prof. zw. dr hab. Jerzego Nikitorowicza oraz kontynuowanej od 2005 roku współpracy z pracownikami naukowymi Uniwersytetu Konstantyna Filozofa w Nitrze na Słowacji, Uniwersytetu w Hradec Kralove w Republice Czeskiej, a od 2015 roku także Uniwersytetem Borysa Grinczenki w Kijowie, Ukraina, Uniwersytetem Ostrawskim w Republice Czeskiej, Uniwersytetem w Mariborze, Słowenia, Curtin University Perth,

³⁵ Wiele uwag i postulatów dotyczących funkcjonowania ośrodków kuratorskich, które należałoby uwzględnić w dalszym doskonaleniu struktur i organizacji tego środka wychowawczego, bowiem są stale aktualne, zawarto w: Rekomendacje Ogólnopolskiej Konferencji „Ośrodki kuratorskie – szansa na resocjalizację nieletnich w środowisku lokalnym”, zorganizowanej wspólnie przez PEDAGOGIUM Wyższą Szkołę Nauk Społecznych w Warszawie i Krajową Radę Kuratorów, która odbyła się 10 maja 2012 roku w Warszawie.

Australia.

5.1. Realizacja przedsięwzięć badawczych, granty

Dopełnieniem nakreślonych przeze mnie zainteresowań naukowych oraz podejmowanych w tym okresie badań własnych i zespołowych jest aktywność naukowo-organizacyjna. W latach 2007-2017 uczestniczyłem i nadal biorę udział w realizacji projektów, pozyskanych w drodze konkursów ogłoszonych przez krajowe i zagraniczne agendy zajmujące się finansowaniem nauki (NCN, MNiSW, MSWiA, European Commission under the 7th Framework Programme, International Visegrad Fund, Europejski Fundusz Społeczny, Program Operacyjny Kapitał Ludzki, VEGA, APVV – załącznik nr 4, s. 15-18).

Od 2015 roku jestem członkiem zespołu badawczego zajmującego się problematyką kompetencji międzykulturowych w międzynarodowym projekcie *International Research Network for study and development of new tools and methods for advanced pedagogical science in the field of ICT instruments, e-learning and intercultural competences*, finansowanym przez European Commission under the 7th Framework Programme, within the Marie Curie Actions International Research Staff Exchange Scheme, Grant Agreement No: PIRSES-GA-2013-612536, czas realizacji 1.01.2014-31.12.2017. Jest to również projekt współfinansowany w programie „granty na granty” przez MNiSW, nr W64/7.PR UE/2014. W realizacji projektu bierze udział 28 naukowców z następujących zagranicznych uczelni: University of Twente (Holandia), University of Extremadura (Hiszpania), The Lisbon Lusíada University (Portugalia), Constantine the Philosopher University in Nitra (Słowacja), University of Ostrava (Republika Czeska), Curtin University in Perth (Australia), Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraina), Dniprodzerzhinsk State Technical University (Ukraina) oraz Herzen State Pedagogical University in Sankt Petersburg (Rosja). Koordynatorem projektu jest Uniwersytet Śląski, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie (www.irnet.us.edu.pl). Współpraca obejmuje przede wszystkim badania, organizację międzynarodowych konferencji i aktywny w nich udział, staże naukowe oraz publikacje.

Pełniłem funkcję trenera warsztatów międzykulturowych w projekcie *AKCENT@COM CZ.3.22/2.3.00/12.03371*, współfinansowanym z Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej 2007-2013 Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska. Czas realizacji 07.2013-06.2015. Projekt realizowano w sześciu czesko-polskich euroregionach: Nisa – Nysa, Glacensis, Praděd – Pradziad, Silesia, Těšínské Slezsko – Śląsk Cieszyński, Beskydy – Beskidy.

Staże naukowe:

W zakresie współpracy międzynarodowej istotne znaczenie dla mojego rozwoju naukowego po uzyskaniu stopnia doktora miało i nadal ma 11 odbytych staży naukowych. W latach 2015-2017 przebywałem na stażach naukowych w 6 ośrodkach akademickich za granicą: Uniwersytet Konstantyna Filozofa w Nitrze, Słowacja (II-VI 2015), Uniwersytet Tomasza Baty w Zlinie, Republika Czeska (IV-VI 2016), Uniwersytet w Mariborze, Słowenia (IV-VI 2017) Curtin University, Perth, Australia (XI 2017), Uniwersytecie im. Borysa Grinczenki, Kijów, Ukraina (IX 2015, IV, IX, XI 2016, VI, IX 2017), Lusiada University, Lizbona, Portugalia (II 2016). Zaowocowały one ważnymi kwerendami bibliotecznymi, udziałem w międzynarodowych konferencjach oraz badaniami i współpracą z naukowcami zajmującymi się pedagogiką międzykulturową i resocjalizacyjną oraz naukami pokrewnymi (załącznik nr 4, s. 40-41).

Staże dydaktyczne:

W charakteryzowanym okresie odbyłem również 6 staży dydaktycznych w ramach Programu Unii Europejskiej LLP ERASMUS, m.in.: Uniwersytet w Pardubicach, Republika Czeska, Faculty of Education, University in Maribor, Slovenia; Fakulta humanitních studií, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Czech Republic; Université Paris-Est Créteil Val de Marne, France; Instituto Politécnico de Bragança, Portugal; Vilnius Pedagogical University, Lithuania. W ramach spotkań ze studentami i pracownikami przeprowadziłem cykle wykładów m.in. nt. systemu probacji i resocjalizacji w Polsce, edukacji mniejszości narodowych i etnicznych, sytuacji Romów w krajach wschodnich, jak również nawiązałem współpracę naukową dotyczącą prowadzenia badań komparatystycznych i projektów badawczych w zakresie edukacji międzykulturowej i resocjalizacji (załącznik nr 4, s. 40-41).

Od 2013 roku realizuję wraz z pracownikami Zakładu Pedagogiki Ogólnej stałą współpracę naukową i metodyczną z Centrum Pedagogicznym dla Szkolnictwa Narodowościowego w Czeskim Cieszynie (Republika Czeska), obejmującą przygotowywanie i prowadzenie warsztatów metodycznych dla nauczycieli, organizowanie naukowych i metodycznych konferencji, aplikowanie i realizowanie grantów pozyskiwanych w ramach konkursów współfinansowanych z Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej. Wymiernymi efektami tej współpracy są m.in. międzynarodowe konferencje *Edukacja dzieci i młodzieży w środowiskach zróżnicowanych kulturowo* (2013), *Edukacja w wielokulturowym świecie – doświadczenia i propozycje* (2014), *Sfery życia duchowego dzieci, młodzieży i dorosłych w środowiskach zróżnicowanych kulturowo* (2014), czy np. zakończony w czerwcu 2015 roku projekt *AKCENT@COM*.

5.2. Publikacje

Mój dorobek naukowy w latach 2007-2017 obejmuje ponad 100 artykułów naukowych, 37 w czasopiśmie na listach B i C MNiSW oraz ERIH, CEJH, a także nie indeksowanych i 71 w pracach zbiorowych pod redakcją, 3 monografie autorskie, 4 monografie współautorskie, 10 prac zbiorowych współredagowanych (zestawienie będące fragmentem załącznika nr 4, s. 1-14). Uczestniczyłem w ponad 140 konferencjach naukowych ogólnopolskich i międzynarodowych w kraju i zagranicą (załącznik nr 4, s. 18-36, 37). Moje zainteresowania naukowo-badawcze skupiają się na kwestiach: pedagogiki resocjalizacyjnej, patologii społecznej, metodyki pracy resocjalizacyjnej, probacji; tożsamości, mniejszości narodowych i etnicznych; edukacji międzykulturowej; edukacji i sytuacji Romów w Polsce i Europie.

W latach 2007-2017 łączna liczba punktów za publikacje, zgodnie z oceną parametryczną MNiSW, wynosi 648 punktów, 37 cytowań w bazie Web of Science Core Collection oraz Google Scholar, Index Hirscha 4 (więcej w analizie bibliometrycznej dorobku naukowego dokonanej przez Bibliotekę Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach załączonej do wniosku – załącznik nr 7).

Jestem współredaktorem i pomysłodawcą naukowej serii wydawniczej: *Situation of Roma Minority In the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia*, która ukazuje się od 2009 roku, aktualnie we współpracy z Lincom Academic Publisher w Monachium, Niemcy.

5.3. Aktywność naukowa

Uczestnictwo w konferencjach i seminariach naukowych:

Uczestniczyłem i wciąż regularnie biorę udział aktywnie (z prezentacją lub referatem) w ponad 140 konferencjach naukowych, w tym kilkudziesięciu międzynarodowych w kraju i zagranicą. Współorganizowałem 38 konferencji międzynarodowych i ogólnopolskich, byłem sekretarzem, członkiem komitetów organizacyjnych, programowych i naukowych, także za granicą (załącznik nr 4, s. 37).

Aktualnie jestem zaangażowany jako sekretarz Zespołu Programowego w organizację konferencji: *Edukacja dla rozwoju – edukacja w rozwoju – teoria i praktyka. Zespół programowy 5: pedagogika resocjalizacyjna – dokonania, problemy i perspektywy*, pod patronatem Zespołu Pedagogiki Resocjalizacyjnej przy KNP PAN. Organizatorami są Zakład Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań, Zakład Inkluzji Społecznej i Edukacyjnej Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Współorganizatorami są Katedra Pedagogiki Specjalnej

Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku, Univerzita Pardubice, Fundacja na Rzecz Rozwoju Probacji PROBARE, Stowarzyszenie Wsparcia Społecznego „Feniks”, Zakład Karny w Cieszynie. Konferencja jest organizowana przez cieszyński ośrodek akademicki w dniach 24-25.05.2018 roku. Głównym obszarem dyskusji uczyniono następujące zagadnienia: - szkolnictwo wyższe wobec problemu przygotowania kadr do pracy resocjalizacyjnej, - praktyka resocjalizacyjna w kształceniu akademickim, - udział społeczności lokalnych w procesie resocjalizacji, - rola trzeciego sektora w procesie resocjalizacji, - w poszukiwaniu nowych modeli oddziaływań profilaktycznych i resocjalizacyjnych.

Praca w Zespołach przy Komitecie Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk:

Od roku 2016 jestem członkiem Zespołu Pedagogiki Resocjalizacyjnej, Zespołu Pedagogiki Młodzieży i sekretarzem Zespołu Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej przy KNP PAN. Współredaguję podstronę internetową ZPKiEM przy KNP PAN.

Członkostwa w organizacjach naukowych:

Pełnię funkcje w komitetach redakcyjnych i wydawniczych, jestem m. in.:

- członkiem redakcji czasopisma *The Modern Higher Education Review*, wydawanego przez Kijowski Uniwersytet Borys Ginczenki, Ukraina,
- przewodniczącym Rady Wydawniczej Wydawnictwa Fundacji Integracji Społecznej PROM,
- członkiem Rady Wydawniczej *International Journal of Romani Language and Culture*, LINCOM Academic Publisher, Monachium, Niemcy,
- członkiem CESE – Comparative Education Society in Europe,
- recenzentem zewnętrznym kwartalnika *Probacja*, powołanym przez Ministra Sprawiedliwości,
- recenzentem czasopisma „Kultura i Edukacja”.

Aktywnie pracuję jako członek Zarządu Fundacji na rzecz rozwoju probacji PROBARE z siedzibą w Warszawie oraz Międzynarodowej Rady Naukowej Hnutí R – Praga, a także The European Institute of Romani Studies in Banská Bystrica, at St. Elizabeth University, Bratislava, Slovakia.

Jestem przewodniczącym Rady Organizacji Pozarządowych Aglomeracji Wałbrzyskiej, członkiem Stowarzyszenia Wspierania Edukacji Międzykulturowej.

Aktywność ekspercka:

Uczestniczyłem, jako ekspert MSWiA, podczas ewaluacji Programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w Polsce.

Również jako ekspert Ministerstwa Sprawiedliwości brałem udział w konferencji w Ambasadzie RP w Londynie, nt. współpracy sądów polskich i brytyjskich w sprawach z zakresu opieki nad dziećmi.

Byłem delegatem okręgu świdnickiego do Krajowej Rady Kuratorów II, III i IV kadencji, Sekretarzem Komisji Rozwoju i Współpracy KRK IV kadencji, reprezentowałem KRK na posiedzeniach Komisji i Podkomisji Sejmu RP.

Aktualnie jestem ekspertem Krajowej Rady Kuratorów.

Byłem również ekspertem w Biurze Rzecznika Praw Dziecka.

Nagrody:

2015 - Nagroda Zespołowa III Stopnia JM Rektora Uniwersytetu Śląskiego za działalność dydaktyczną;

2017 - Nagroda Zespołowa III Stopnia JM Rektora Uniwersytetu Śląskiego za działalność naukową.

Należę do zespołu Fundacji Integracji Społecznej PROM, która otrzymała za swoją działalność w 2015 roku nagrodę Parlamentu Europejskiego (Europejska Nagroda Obywatelska).

W okresie zatrudnienia jestem regularnie rekomendowany spośród młodszych pracowników naukowo-dydaktycznych (zgodnie z punktacją uzyskaną na podstawie przedłożonych dokumentów) do podwyżki w kategorii działalność naukowa (ostatnio, za 2016 rok z wynikiem 133 punktów).

5.4. Aktywność dydaktyczna i organizacyjna:

Biorę udział w kształceniu młodych kadr, jako promotor 12 prac magisterskich i 77 prac licencjackich, a także recenzent kilkudziesięciu prac dyplomowych. Tematyka seminariów skupia się m.in. wokół kwestii: polityki i praktyki postpenitencjarnej w Polsce i UE; funkcjonowania kurateli sądowej, służby więziennej w Polsce i Europie; resocjalizacji i reintegracji społecznej jednostek niedostosowanych bądź zagrożonych niedostosowaniem społecznym; funkcjonowania personelu resocjalizacyjnego w Polsce i UE; resocjalizacji w środowisku „otwartym” i „zamkniętym”; edukacji mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce i Europie; problemów rozwoju indywidualnego i kształtowania się tożsamości; nietolerancji i dyskryminacji w sferze edukacji.

Pracuję jako adiunkt na Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach od 2013 roku. W tym czasie realizowałem liczne zadania dydaktyczne, organizacyjne oraz popularyzatorskie. W trakcie zatrudnienia ewaluacja studencka mojej pracy, prowadzonych przeze mnie zajęć oscylowała w ocenach 4,5-5,0 (w skali 1-5); oceny okresowe i bieżące dokonywane przez moich przełożonych potwierdzały wzorowe wykonywanie obowiązków (jestem w grupie pracowników mieszczących się w ocenie parametrycznej z 2017 roku). Byłem członkiem Komisji Rekrutacyjnej na kierunku pedagogika, studia stacjonarne I stopnia na rok akademicki 2014-2015. Przygotowywałem specjalność Pedagogika resocjalizacyjna z edukacją międzykulturową prowadzoną w ramach studiów III stopnia na kierunku pedagogika, za co otrzymałem nagrodę II stopnia J. M. Rektora Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Pełnienie funkcji promotora pomocniczego:

Od dnia 16.12.2015 roku jestem promotorem pomocniczym powołanym przez Radę Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach po wszczęciu przewodu doktorskiego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika mgr Michała Wawrzyniaka i zatwierdzeniu tematu rozprawy doktorskiej w brzmieniu: *Pomoc postpenitencjarna w systemie readaptacji społecznej w ujęciu pedagogicznym* (promotor dr hab. Marek Walancik, prof. WSB).

Od dnia 28.03.2018 roku jestem promotorem pomocniczym powołanym przez Radę Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach po wszczęciu przewodu doktorskiego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika mgr Marzeny Piotrowskiej i zatwierdzeniu tematu rozprawy doktorskiej w brzmieniu: *Działania profilaktyczne prowadzone przez Policję śląską w zakresie zachowań ryzykownych młodzieży szkolnej – studium porównawcze środowisk zróżnicowanych kulturowo* (promotor dr hab. Barbara Grabowska).

Działania organizacyjne w szkole wyższej i poza nią, to wspomniane wcześniej funkcje organizacyjne w komitetach konferencji. Angażowałem się w działania organizacyjne na Wydziale: przygotowywanie konferencji naukowych (sekretarz, członek komitetów naukowych i organizacyjnych), szkoleń i konferencji we współpracy ze środowiskiem lokalnym, warsztatów dla studentów i uczniów ze szkół ponadgimnazjalnych, festiwali nauki, prace komisji rekrutacyjnej.

5.5. Popularyzacja nauki:

Od początku swojej aktywności naukowej brałem udział w kilkudziesięciu wydarzeniach popularyzujących naukę (festiwale nauki – Dolnośląski, Śląski, prelekcje, wystawy, konferencje, seminaria, warsztaty, fora, rekomendacje, programy, wykłady, Uniwersytet I i III Wieku, panele

dyskusyjne, teksty popularnonaukowe, e-book, TV Parlamentu Europejskiego, kwartalnik Dialog Pheniben), w których występowałem w roli eksperta i przedstawiciela nauki. Brałem udział w audycjach radiowych i telewizyjnych, m. in. Telewizja Polska Oddział we Wrocławiu, Radio Wrocław, radio TOK FM. Problematyka, którą się zajmowałem dotyczyła mniejszości narodowych ze szczególnym uwzględnieniem Romów, a także systemu resocjalizacji, probacji, mediacji, funkcjonowania ośrodków kuratorskich. Przygotowywałem aplikację do konkursu „Popularyzator Nauki” Polskiej Agencji Prasowej. Współpracowałem z Willą Decjusza w ramach realizowanych przez Stowarzyszenie projektów, konferencji i Polskiej Nagrody imienia Sérgio Vieira de Mello, Wysokiego Komisarza NZ ds. Praw Człowieka (2002-2003), która przyznawana jest osobom i organizacjom pozarządowym za ich działania na rzecz pokojowego współistnienia i współdziałania społeczeństw, religii i kultur. Byłem także nominowany do nagrody Dr. Erhard Busek – SEEMO Award for Better Understanding in South, Eastern and Central Europe w roku 2011. Jestem autorem ebooka oraz encyklopedii wiedzy o Romach przygotowanej z użyciem narzędzi Wiki: www.romopedia.pl (więcej informacji w załączniku nr 4, s. 15).

Romopedia. Encyklopedia wiedzy o Romach. Wrocław 2015, Fundacja Integracji Społecznej PROM, Uniwersytet Śląski, ISBN 978-83-62969-24-1

- wybrane publikacje o charakterze popularyzatorskim:

Edukacja polskich Romów w hasłach. „Dialog Pheniben”. 2011, Nr 4, Wyd. Stowarzyszenie Romów w Polsce, Oświęcim, ISSN 1425-3496.

ROMOWIE – poprzez poznanie do zrozumienia. FEDER DZIWIPIEN. Wałbrzych 2013. ISBN 978-83-922759-7-8.

ROMARISING. Ordinary People, Uncommon Lives... as seen by photographer Chad Evans Wyatt. [ROMARISING. Bohaterowie kampanii społecznej Jedni z wielu w obiektywie Chada Evansa Wyatta]. Redakcja naukowa: K. Gierliński, Ł. Kwadrans, Wrocław 2012, Fundacja Integracji Społecznej PROM. ISBN 978-83-62969-09-8.

Romowie. Dzieci Świata – niecodzienny poradnik dla nauczycieli, pod redakcją Moniki Drózdź Balkowskiej, redaktor naukowy: Ł. Kwadrans, Wrocław 2012, Fundacja Integracji Społecznej PROM. ISBN 978-83-62969-12-8.

ROMARISING. Some of the Many as seen by photographer Chad Evans Wyatt. Wrocław 2014, Fundacja Integracji Społecznej PROM, (współautor z J. Balkowski) ISBN 978-83-62969-19-7.

Romarising V4. Wrocław – Bratislava 2014, Fundacja Integracji Społecznej PROM, (współautor z J. Balkowski) ISBN 978-83-62969-17-3.

Romarising V4. Wrocław 2015, Fundacja Integracji Społecznej PROM, (współautor z J. Balkowski) ISBN 978-83-62969-20-3.

Zamierzenia w zakresie dalszej działalności naukowej

Prowadzona aktualnie działalność naukowa jest kontynuacją nakreślonych trzech nurtów badawczych. W obszarze pierwszego kontynuuję pracę nad kolejnym tomem z serii dotyczącej sytuacji Romów w Europie. Planuję przygotowanie cyklu artykułów do czasopism naukowych (na podstawie opracowania wyników badań przeprowadzonych na wcześniejszych stażach naukowych w Czechach, Słowacji, Słowenii, Ukrainie), oddanie do publikacji monografii współautorskiej.

W obszarze drugim kontynuuję badania i realizację jako członek zespołowego projektu badawczego oraz przygotowanie monografii. Badania w tym zakresie zostaną przeprowadzone w krajach Europy Wschodniej sąsiadujących z Polską. Celem naukowym projektu jest również porównanie funkcjonowania szkolnictwa polskojęzycznego w krajach europejskich i na świecie, ze względu na odmienne warunki polityczne, gospodarczo-ekonomiczne, społeczno-kulturowe oraz edukacyjne. Planuję również złożenie aplikacji w ramach konkursu Miniatura 2 Narodowego Centrum Nauki na przeprowadzenie badań na pograniczu austriacko-słoweńskim dotyczących postrzegania Innego/Inności.

Realizuję także studia i badania własne na pograniczu subdyscyplin pedagogicznych (pedagogiki międzykulturowej i resocjalizacyjnej) dotyczące opracowanej wstępnie koncepcji w kontekście wykorzystania podstaw teoretycznych, metodologii i wskazań metodycznych w pracy, realizacji oddziaływania resocjalizacyjnego i traktowania niedostosowanych społecznie, jako Innych, odmiennych kulturowo. Żywię nadzieję, że moja propozycja zbliży refleksję oraz praktykę resocjalizacyjną do teoretycznego dorobku wielu nauk humanistycznych i społecznych, a w zamierzeniu do wykreowania własnej teorii. To otwiera zarazem nowe pola studiów i badań oraz zapewne stanowić będzie impuls do prac w zakresie aktualnie toczącego się dyskursu nad przyszłością i wyzwaniami pedagogiki resocjalizacyjnej.

Poza wyżej wspomnianymi badaniami w obszarze pedagogiki międzykulturowej równolegle prowadzić zamierzam studia z zakresu pedagogiki resocjalizacyjnej będące w sferze moich zainteresowań. Są to badania dla Krajowej Rady Kuratorów w ośrodkach kuratorskich dotyczące

zarówno diagnozy ich funkcjonowania w obecnym systemie resocjalizacji nieletnich, jak również w celu pomiaru zasobów, jakimi dysponują uczestnicy w ramach wykonywania tego środka wychowawczego. Prowadzę również wspomniane wcześniej badania nad metodyką pracy kuratorów rodzinnych, przygotowywane dla Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości na zlecenie Ministra Sprawiedliwości.
